

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Salme 74

En studie av bruken av exodus-motivet og andre motiver i en kollektiv klagesalme.

Kåre Marthinsen

Veileder

Professor Gard Granerød

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet: 2017, Høst

Emnekode, emnenavn og vekting: AVH5065: Masteroppgave i teologi: (30 ECTS)

Studieprogram: Profesjonsstudiet i teologi

Antall ord: 20 728

Sammendrag:

I denne oppgaven tar jeg for meg problemstillingen min som er:

"Hvordan utfolder exodus-motivet seg i Sal 74?"

Metoden jeg bruker i oppgaven er en "verden i teksten" metode. Hvor jeg ser på hvilken indre tematisk verden Sal 74 beveger seg i. Det vil også ta for meg et motiv-studie i Salmen, motiv-studie er en underkategori av formkritikk. For å definere hva et motiv er så låner jeg en definisjon av William Freedman. Selv om jeg tar for meg "verden i teksten" så utelukker jeg ikke kontekstuell informasjon, blant annet forfatterskap, historisk kontekst og bibelsk og utenom bibelske tekster. Konklusjonen på problemstillingen min er gjennom analyse og en sammenligning med exodus-motivet at jeg viser utfoldelsen av exodus-motivet i Sal 74. Jeg viser hvordan Sal 74 benytter seg av ulike temaer og henvisninger til exodus-motivet gjennom hele salmen. Jeg mener at det er god grunn for å dele Sal 74 i tre deler, og analyserer Salmen etter de tre delene. I alle delene finner jeg henvisninger til exodus-motivet. Spesielt i den andre delen av Salmen finner vi mange temaer og referanser til exodus-motivet. Blant temaene og referansene vi finner i den andre delen av Sal 74 er skapelses-motivet, "Krigeren JHWH" og "Elohim som konge" motiv som gir innsikt i hvordan exodus-motivet får utfolde seg i Sal 74. Salmen bærer preg av å ha blitt til i et skriftlærd miljø. Dermed antyder jeg avslutningsvis at Sal 74 sannsynligvis er en "skriftlærd salme".

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	6
1.2 Metode	6
1.2.1 Overblikk over oppgaven.....	8
2 Salme 74	10
2.1 Oversettelse.....	10
2.2 Kommentar til oversettelse	12
3 Struktur, sjanger og virkemidler	16
3.1 Struktur.....	17
3.2 Sjanger.....	18
3.3 Virkemidler	19
4 Bakgrunn og tilblivelse	21
4.1 Når ble Sal 74 skrevet?	22
5 Analyse av Salme 74	23
5.1 Først del: Klage (Vers 1-11)	23
5.2 Hva klager salmistene over?	24
5.2.1 Elohims fravær	24
5.2.2 Tempelets fall	25
5.3 Hvordan kunne dette skje?	25
5.3.1 Beskyttelse.....	26
5.4 Hvorfor skjer dette?	26
5.4.1 Hyrde og konge.....	27
5.4.2 Elohims sinne	27
5.5 Andre del: Hymne (Vers 12-17)	27
5.5.1 Elohim som konge	28
5.5.2 Elohims høyre hånd	29
5.5.3 Konge og skaper	30
5.6 Skapelse.....	30
5.6.1 Skapelse eller exodus-motivet?.....	31
5.6.2 Mytologisering	31
5.7 Baal-religionenes Leviatan	32
5.8 Tredje del: Vers 18-23	33
5.8.1 Navneteologi.....	33
5.9 Hvordan kan Sal 74 være historisk og mytisk orientert?.....	35
6 Exodus-motivet	36
6.1 Tolkingsnøkler	36
6.1.1 Hvordan relaterer Sal 74,2 til exodus?	36
6.1.2 Hvordan spiller Sal 78 og 74 sammen om å peke på exodus-tradisjonen?	37
6.1.3 Hvordan peker lovprisning tilbake på exodus?	38
6.2 Hvordan er skapelses-motivet relevant for exodus-motivet?	39
6.3 Pakt og skapelse	40
6.4 Hellig fjell	41
6.5 Krigeren JHWH	42
6.5.1 Elohim og Baal	43
6.5.2 Kaoskreftene.....	44
6.5.3 Mytisk kamp	44
6.6 Leviatan	45

6.6.1 Hvorfor var Egypt en stor fiende for Juda?	46
6.6.2 Elohim den misunnelige	46
6.7 Pakten	47
6.7.1 Løfte i pakten	48
7 Avslutning.....	49
7.1 Et utblikk.....	51
8 Litteraturliste:	52

1 Innledning

I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i Salme 74. Det vil si at jeg oversetter Salme 74, ser på struktur, sjanger, virkemidler men også bakgrunn og tilblivelse, før jeg analyserer den. En del av oppgaven er beregnet på oversettelse samt de ulike temaer og motiver i salmen. Grunnen til at oversettelse og temaer og motiver vil ta mye plass i oppgaven, er at jeg vil se på "verden i teksten". Salme 74 har et bredt spekter av temaer som jeg mener er viktige for å forstå "verden i teksten". "Verden i teksten" er å forstå hvilken verden Salmen beveger seg i. Det er en "indre" tematisk bevegelse i Salme 74 som spiller på tidligere hendelser. Med disse tidligere hendelsene mener jeg er exodus-motivet. Og i den tematiske delen av oppgaven åpner jeg døren til verdenen bak teksten. I "verden bak teksten" går jeg inn på exodus-motivet som vi finner 2 Mosebok og andre bibelske skrifter.

I denne oppgaven velger jeg et forskningsspørsmål som gjør forbindelsen mellom Salme 74 og exodus-motivet klar, samtidig som det krever at jeg utdyper forbindelsen:

Hvordan utfolder exodus-motivet seg i Sal 74?

Jeg ønsker gjennom dette spørsmålet å se på hvordan exodus-motivet utfolder seg i Sal 74, og ta opp ulike problematiske sider. Blant disse problematiske sidene er skapelses-motivet i Sal 74,16-17. Skapelses-motivet er ikke selvsagt at dette er en del av exodus-motivet. Problematiske sider som skapelses-motivet i Sal 74,16-17 gjør at en større analyse er viktig for å fremheve hvordan Sal 74 skal bli forstått.

I både analysen og den tematiske delen kommer jeg til å gjøre et motivstudium. Jeg låner definisjonen fra Freedmann om hva et motiv er: som er et gjentagende tema, karakter eller verbalt mønster, som også er generelt symbolsk.¹

1.2 Metode

Jeg vil besvare forskningsspørsmålet mitt igjennom å se "verden i teksten". "Verden i teksten" bygger på at teksten i seg selv er et meningsfylt verk, og kommer ut fra det som kalles strukturalisme. Vi oppdager de litterære kodene som ligger gjemt i Sal 74 gjennom "verden i teksten".² "Verden i teksten" står i motsetning til "verden bak teksten" og "verden foran teksten", og utelater dermed i prinsippet spørsmål om forfatter og leser. Selv om fokuset i oppgaven er "Verden i teksten", vil jeg likevel ikke utelate spørsmålet om forfatter og bakgrunn helt. Motiv-studie ligger nærmest det som er kalt formkritikk. Jeg vil ta i bruk formkritikk for vise til den litterære

¹ Definisjonen vil jeg ta for meg i **1.2 Metode**

² Tate, 2008, s. 4

konteksten som har hovedprioritet i denne oppgaven. Jeg bruker denne metoden for å se om teksten svarer på mitt forskningsspørsmål. Denne metoden er nær motiv-studie fordi motiver er bare formidlet gjennom konteksten av teksten.³ Slik sett så kan motiv-studie bli sett på som en underkategori av formkritikk.

For å forstå hva et motiv er, så har jeg lånt definisjonen av et motiv fra William Freedman:

A motif, then, is a recurrent theme, character, or verbal pattern, but it may also be a family or associational cluster of literal or figurative references to a given class of concepts or objects ... It is generally symbolic ... It is represented both as an object of description and, more often, as a part of the narrator's imagery and descriptive vocabulary. And it indispensably requires a certain minimal frequency of recurrence and improbability of appearance in order both to make itself at least subconsciously felt and to indicate its purposiveness.⁴

Exodus-motivet passer godt inn i denne forklaringen til Freedman. Exodus-motivet er et gjentakende tema i GT. Det er også symbolsk. Det er en bærer av flere betydninger som peker utover seg selv.

Et motiv er en del av forfatterens bilde og beskrivende vokabular, samt at motivet er frekvent. Når motivet dukker opp ser det alltid ut til å indikere motivets formål. Dette gjør motivet på tross av uenighet om hva dens formål måtte være. Et slikt formål med motivet kan være å overbevise Elohim om å gjenta frelsen som skjer i exodus-motivet.⁵ Exodus-motivet er hovedsakelig et tema som dukker opp på tvers av bøker i GT og salmer. Freedman sin definisjon av motiv gir uttrykk for den moderne litteratur, men fungerer like godt her, siden vi bare skal forstå hva et motiv er og kunne avgrense det.

Jeg vil også enkelte ganger komme med kontekstuell informasjon. Kontekstuell informasjon kan dreie seg om datering av salmen eller kulturell informasjon.⁶ Denne kontekstuelle informasjonen forsvaret Randolph Tate med å si: "... historical, cultural, generic, grammatical, ideological and even geographical studies are prerequisites for a successful interpretation of a

³ Tate, 2008, s. 284

⁴ Freedman, 1971, s 127-128.

Et motiv er et tilbakevende tema, karakter, eller verbalt mønster, men kan også være en familie eller klynge av assosiasjoner av litterære eller figurative referanser for en gitt klasse med konsepter eller objekter ... Det er generelt symbolsk ... Det er representativt både som et beskrivende objekt og, oftere, som en del av fortellerens billedlige og beskrivende vokabular. Og det krever en minimal frekvens av gjentakelse og at det viser seg nok til å gjøre seg i det minste kjent i underbevisstheten som en indikasjon på sin hensikt.

⁵ Det handler for forfatter om gjenbruk av exodus-motivet for å vise at Elohim har frelst Juda før, og nå kan gjøre det igjen.

⁶ Datering gjør jeg i **4 Datering**. Mens kulturell informasjon gir jeg blant annet i **6.4 Hellig fjell** og **6.7.1 Løfte i pakten**.

text".⁷ Han peker på to ting som må bli tatt med i beregningen når man tolker en tekst. Det første er at forfatteren har en oppfatning som er basert på en historisk kontekst. Det andre er at det som litterært blir presentert i teksten har også en historisk kontekst. Det er visse konvensjonelle normer som styrer hvordan man tolker teksten. En slik norm kan for eksempel være at for jødene var religion og tilhørighet noe som hang sammen. Slik at hvis forfatter ville bryte normen og religion og tilhørighet, så forstås det ofte implisitt i teksten hvilken norm som er brutt. Forfatter kunne her skille mellom religion og tilhørighet. Å skille religion og tilhørighet er forståelig for en av samme kultur som forfatter. Men en leser som ikke forstår normen om religion og tilhørighet vil ikke kunne forstå hva forfatteren gjør. Da blir det et gap mellom leser og tekst.⁸

Det Tate peker på er omfattende, og det blir det ikke plass til i denne oppgaven. Jeg vil derimot ta for meg både utenom bibelske kilder, og bibelsk material til å belyse teksten.

1.2.1 Overblikk over oppgaven

I 2 har jeg min egen oversettelse av Sal 74. Denne teksten avviker dermed fra den teksten som finnes i NO11 versjonen.⁹ Jeg har som ideal om å oversette Sal 74 så konkordant som mulig. Derfor er også Elohims-navnet blitt stående, i stedet for "Herren" og "Gud" som NO11 versjonen bruker.

Under denne oversettelsen er det kommentarer til teksten. Disse kommentarene er for det meste grammatisk orienterte. Her er også alternative oversettelser nevnt, spesielt når ordene er tvetydige.

I 3 tar jeg for meg struktur, sjanger og virkemidler i den rekkefølgen. Under struktur så argumenterer jeg for hvorfor jeg mener salmen er delt i tre deler. Under sjanger sier jeg noe kort om den litterære sjangeren på salmen, og kort argumenterer for det. Under virkemidler tar jeg for meg de ulike virkemidlene som er brukt i salmen. Jeg kommenterer kort på hva de ulike virkemidlene gjør. Jeg går også gjennom de vanligste virkemidlene i hebraisk prosa, nemlig parallellisme og kiasmer.

I 4 er det bakgrunn og tilblivelse sier jeg noe om når salmen sannsynligvis er skrevet. Men datering av så gamle tekster er ofte ganske vanskelig, siden original teksten ikke eksisterer lengre. Derfor prøver jeg å se etter spor i teksten for å datere Sal 74. Med en datering kan vi se på hvilken bakgrunn salmen er skrevet i. Jeg vil også vise til en sannsynlig tilblivelse for salmen.

I 5 kommer analysen av Sal 74. Her har jeg valgt å dele opp analysen etter hvordan jeg argumenterte for i struktur-delen. Dette gjør jeg for å vise hvor klart vi kan skille mellom de tre

⁷ Tate, 2008, s. 11. Historisk, kulturell, generisk, grammatisk, ideologisk og til og med geografiske studier er forutsetninger for en suksessfull fortolkning av en tekst.

⁸ Tate, 2008, s. 14

⁹ Norsk bibeloversettelse 2011.

delene av salmen: Vers 1-11, vers 12-17 og 18-23. Første del av salmen har jeg valgt å konsentrere på tre forskjellige spørsmål: Hva klager salmisten over? Hvordan kunne dette skje? Hvorfor skjer dette? Spørsmålene er ment for å være oppklarende for leser. Det kommer også frem at alle disse tre spørsmålene blir besvart i første del. Klagen er så sentral i første del at jeg mener det er viktig å belyse klagen fra ulike sider.

I andre del blir salmen mer tematisk. Derfor velger jeg også å bli tematisk i møte med denne delen. Andre del tar opp mange ulike aspekter og fokusere på fortiden. Jeg har her valgt meg tre temaer som jeg ser på som veldig viktige i møte med Sal 74,12-17: Elohim som konge, skapelse og kaoskampf.

I den tredje del tar jeg opp i all hovedsak to ting: Navneteologi og hvordan det historiske og mytiske fungerer sammen i Sal 74. Navneteologien er viktig i Sal 74. På tross av at Sal 74 er en del av det elohistiske psalteret, så blir også El og JHWH brukt en gang hver.¹⁰ I tillegg så begynner tredje del med både å nevne JHWH og "... forakter hans navn."¹¹ Navneteologien er knyttet opp mot tilbedelse i Sal 79,21. Dette blir utforsket mer i den tredje delen. I "Hvordan kan Sal 74 være både historisk og mytisk?" viser jeg hvordan Sal 74 blander det historiske og mytiske. Salmen gir historiske personer mytiske trekk, og dermed skjer det en mytologisering av personene. Å forstå denne mytologiseringen i Sal 74 er viktig for å tolke Salmen.

I 6 undersøker jeg "verden bak teksten". Her tar jeg steget ut fra "verden i teksten". I dette avsnittet viser jeg hvordan Sal 74 spiller på exodus-motivet. Her begynner jeg med å ta for meg det jeg kaller tolkningsnøkler til teksten. Altså tre indikasjoner på hvorfor vi burde tolke teksten i lys av exodus-motivet. Jeg vil så presentere viktige temaer for exodus-motivet og Sal 74. En av disse viktige temaene er skapelse.

Under 6.5 tar jeg opp JHWH som kriger. Hvordan passer bilde av Elohim som blir gitt i Sal 74 med hvordan JHWH er presentert i 2 Mos 14-15? Her tar jeg også med ekstra-bibelske materiell for å gi kontekst. Jeg vil her også vise hvem som er fienden til Elohim, kampen mot fienden og hvorfor Elohim kjemper mot tilbedelse av andre guder. Jeg tar også opp pakten som er nevnt i Sal 74,20. Jeg diskuterer her hvilken pakt det refererer til og hvorfor dette er viktig for Juda.

I 7 avslutter jeg med en konklusjon som bygger på en oppsummering av oppgaven. Her svarer jeg på hovedspørsmålet "'Hvordan utfolder exodus-motivet seg i Sal 74?'. Samt et tar et blick utover det jeg har gjort.

¹⁰ Det elohistiske psalteret er kjent for å bruke navnet Elohim.

¹¹ Sal 74,18

2 Salme 74

Her vil jeg oversette Sal 74. Idealet er at oversettelsen er være mest mulig konkordant, samtidig som det er forståelig på norsk. Under oversettelsen er det kommentarer som hovedsakelig handler om det grammatisk og om vurderinger jeg har tatt for oversettelsen. Jeg vil også vise til alternative oversettelser av ord. Jeg kommer ikke til å bruke mye tid på tekstkritikk i kommentarene. Jeg vil forholde meg til den masoretiske teksten slik den er, ikke andre tradisjoner. Forkortelsen BDB referer til F. Brown, S. R. Driver, and C. A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*.¹²

2.1 Oversettelse

V.1: Et kontemplativt dikt av Asaf

Hvorfor, Elohim, avviser du oss for alltid?

Hvorfor ryker ditt sinne mot sauene på din beitemark?

V.2: Husk din flokk du vant fra gammel tid av,
du løste ut din arvelodds stamme,
dette fjellet Sion som du dvelte ved!

V.3: Løft dine føtter til de evige ruiner,
til all skaden fienden gjør mot det hellige!

V.4: Dine fiender brøler i ditt hellige sted,
de satte opp sine egne bannere som bannere.

V.5: Det blir som å kjenne økser som løftes mot en tett skog.

V.6: Og nå blir hennes graveringer hugget ned med øks og hammere

V.7: De sendte med ild ditt hellige sted til grunnen,
de vanhelliget stedet for ditt navn.

V.8: De sa i sitt indre: Vi undertrykker dem!
Sammen brenner vi alle Els utpekte steder i landet.

¹² Oxford: Clarendon Press, 1907.

V.9: Vi ser ikke våre bannere,
ingen profet igjen,
og hvorfor vet ingen av oss hvor lenge?

V.10: Hvor lenge, Elohim, skal fienden forakte?
Vil fienden foraktende avvise ditt navn for alltid?

V.11: Hvorfor trekker du tilbake hånden din,
og hvorfor er den høyre hånden din midt i fanget ditt, oppbrukt?

V.12: Men Elohim, min konge fra gammelt av,
som gjør frelsesverk på jorden,

V.13: du er det som med din kraft splittet havet og
knuste hodene til dragene i vannet.

V.14: Du er det som knuste i stykker Leviatans hoder
og gir ham som mat til folket som bor i ørkenen.

V.15: Du er det som kløyvde kilden og strømmen med vann,
du er det som tørket ut de ustanselige elvene.

V.16: Din er dagen og natten,
du er det som grunnla lys og solen.

V.17: Du er det som setter alle jordens grenser,
sommer og høst har du formet.

V.18: Husk dette: Fienden spotter JHWH,
og folket er tankeløse og forakter hans navn!

V.19: Ikke gi til et vilt dyr din dues sjel,
ikke glem dine fattiges liv for alltid.

V.20: Se til pakten fordi jorden er full av mørke og urett bor der!

V.21: La ikke den undertrykte komme i skam igjen,
la de fattige og trengende lovprise ditt navn.

V.22: Reis deg, Elohim, og forsvar din sak!
Husk at du ble anklaget av dårer hele dagen!

V.23: Ikke glem lyden av dine motstandere,
deres brus som reiser seg mot deg uopphørlig.

2.2 Kommentar til oversettelse

V.1:

משכיל er avledet av roten שכל som betyr "å være innsiktsfull; å forstå". Avledningen משכיל kan bety "kontemplativ salme; læresalme; belærende salme".

זנחת (qal, perfektum, 2 maskulin singularis). Oversettelsen innebærer dermed at det er "du" (dvs. Elohim) "avviser/dytter til side/forlater".

נצח "Evig" fungerer i denne setningen som et adverb til זנחת, det gir her utfyllende informasjon om hvor lenge Elohim avviser: "til evig tid".

זנחת har ikke et direkte objekt. Setningen identifiserer altså ikke hva som Elohim avviser. Vi må derfor forstå hvem objektet er ut fra konteksten. Dette er klart i samme vers: צאן. Det er "sauene" som Elohim gjeter.

V.2:

קנה er oversatt til "å vinne". Alternative oversettelser til "å vinne" er "kjøpe" eller "få". Disse oversettelsene kan gi et bilde av Elohim som en kjøpmann, eller som mottaker. I qal, קנית kan vi oversette det til "å få tak i" eller "tilegne seg". גאלת kommer rett etterpå og er et ord som i forbindelse med Elohim som subjekt, kan referere til exodus-motivet.

I v2b kan vi oversette שבט noe ulikt. Det kan bety "stamme". "Stamme" gir mening ut fra at Elohim utfrir Israel og det spiller videre på exodus-motivet. En alternativ oversettelse til "stamme" er "stav", "septer" eller "klubbe".

נהלת er oversatt til "arvelodd". Et alternativ er å oversette det til eiendom. Ordet viser til en eiendom som er arvet.

הַר־צִיּוֹן זֶה שְׁכַנַּת בּוֹ kan vi forstå som en videreføring av fortellingen. Jeg oversetter det til "dette fjellet Sion som du dvelte ved!". Det er nærliggende å tro at Elohim har dette som permanent plass for å dvele.

V.3:

הַרִימָה פְּעָמַיךְ "Løft dine føtter". Tate kommenterer at dette er en smule merkelig måte å formulere seg på. Tate oversetter til det "hasten your steps"(skynd dine føtter). Men også at Elohim skal forsiktig ta seg frem gjennom restene av tempelet på tempelplassen.¹³ Jeg har valgt en oversettelse som er konkordant, samtidig som meningen fremstår som klar. Det er Elohim som skal gå til ruinene av tempelet.

Tate kommenterer at verset 3a og 3b burde relatere til hverandre, og det gir dermed mer tematisk mening til resten av salmen.¹⁴ At 3a og 3b henger sammen ser også ut til å gi mer flyt i salmen.

V.4:

בְּרֵב "blant, midte" viser til at fienden er i det utvalgte stedet. Kan også bety blant folkene som samler seg på det utvalgte stedet. BDB peker på at det er i midten av noe. Ordet har også et kroppslig aspekt, fordi det er forstått som noe som er i kroppen, for eksempel magen, som er i midten av kroppen. BDB peker også på at tempelet er blant alternativene, altså det som er det regnet som midten av det hellige for Elohim.

אוֹתָתָם אֶתוֹת "banner, banner" eventuelt "tegn, tegn". Jeg forstår "banner" som et tegn for krig og oversetter det med "banner". Jeg forstår "banner" som et hærmerke for fienden i dette tilfellet. Ut fra konteksten forstår jeg dette som at fienden setter opp sine egne tegn eller merke i stedet for Judas egne bannere. Det kan være snakk om en gudsbespottelse, siden konteksten er tempelet, eventuelt ruinene av tempelet.

V.5:

V.5a: Setningen er en sammenligning fordi den bruker כּ "som, lik".

Dette verset er vanskelig, Tate kommenterer at her er det en blanding av rettelse, flytting av ord og fri oversettelse som er tegn på hvor vanskelig denne teksten er.¹⁵ Oversettelsen av יוֹדַעַן kan være flere ting, det kan bety "å vite", "kjenne", "være", "å bli kjent, å bli sett".

¹³ Tate, 1990, s241-242, Tate kommenterer 3.a. av salmen.

¹⁴ Tate, 1990, s242. Tate kommenterer 3.c.

¹⁵ Tate, 1990, s 242

בוא i hifil kan ha flere alternative oversettelser og kan bety: "å få noe til å skje, å ta med noe eller løfte". I konteksten så kan "løfte" gi mening. Et alternativ til "løfte" er "svinge", siden det står sammen med למעלה som betyr "oppover", så kan man tenke seg at noe blir løftet oppover. Ut i fra konteksten så hører disse sammen med "øksen", altså at noe skjer for at øksen går oppover.

V.6:

יהד "sammen; tilsammen". Det kan også peke på noe temporalt, alt på samme tid. Forståelsen er nok uansett at alle disse gravingene blir ødelagt.

Ordet "hennes" i min oversettelse referer til suffikset som er i פתוה (3 feminin singularis). Dette viser til tempelet, og de gravingene som er der.

V.7:

שלחו (piel perf 3 flertall). Det har flere alternative oversettelser: "å sende ut", "slippe fri", eller "skyte". "Å sette noe i fyr og flammer", eller "sette fyr på" noe ser ut til å være den beste oversettelsen.

Jeg forstår det slik at ארץ "jorden" svarer til אש "ild". Altså at tempelet ble brent ned til det ikke var mer igjen, altså helt til grunnen.

V.8:

אמרם בלבם oversetter jeg til "De sa i sitt indre", noe som nok uttrykker det å tenke.

V.9:

אות "tegn, banner" referer tilbake til vers 4 (hvor det samme ordet er brukt), og hvordan fienden henger opp bannerne. Derfor velger jeg å oversette det som banner for å referere klart tilbake til dette.

עוד "igjen, enda, lengre" kan uttrykke både temporal karakter og ikke temporal. Sammen med אין "ingen, ingenting" kan עוד oversettes til "det er ingen igjen...". Med temporal karakter så kan det oversettes til "finnes ikke lengre", at noe har sluttet å fortsette. Det er brudd på fortsettelsene av noe, slik som det nok er ment her, at det er brudd på videreføringen av profet-tradisjonen.

V.11:

Det er noe vanskelig å forstå hva salmisten har ment her. ימינך er oversatt til "din høyre hånd", eventuelt "din høyre". Den høyre hånden til Elohim referer til Elohims verk i historien.

הק "fang". Et alternativ til "fang" er "en kvinnes barm", men også "lov". Her forholder jeg meg til den leste teksten (*qere*). Her er det en forskjell i masoretteksten mellom den leste teksten (*qere*) og den skrevne teksten (*ktiv*). Jeg velger å oversette med "fang".

קרב referer til noe som er midt i blant noe eller noen. Dette kan referere til midten av en fysisk kropp, fanget er nærliggende å tenke seg.

כלה "å fullføre noe". I piel så kan כלה bety "å gjøre slutt på noe". Grunne til at jeg har valgt "oppbrukt" er at Elohim "høyre hånd" er her forstått som ferdig. Altså at Elohim gjerninger har tatt slutt.

V.14:

רצץ "å knuse". BDB sier at i piel så er dette å knuse i stykker, som sterkere uttrykker verbet, og hva Elohim gjør med Leviatan.

לציים "vilt beist, ørkenboere eller utroper". Det kan også bety "båt", og da referere til sjømenn.

V.15:

מעין er oversatt til en "kilde med vann". Et alternativ til "kilde med vann" er "vår". Men "kilde med vann" gir mest mening i konteksten, og konteksten er vann.

איתן BDB oversetter dette til "ever-flowing". Det er ikke lett å finne et norsk ord for "ever-flowing", et alternativ er å oversette det til mektige. Her har jeg valgt "ustanselig" som et nærliggende ord.

V.16:

כון kan bety flere ting: "det å forberede noe, etablere noe eller fikse noe". Jeg har her valgt å forstå det som en form for "etablering".

ושמש "Sol".

V.17:

יצר har en ganske poetisk referanse, fordi det referer til en potterimaker som former ut fra leire. Altså er Elohim som en pottemaker.

V.18:

עם "folk" viser muligens til Israelfolket som jeg hevder at Juda gjør krav på å være den religiøse fortsettelsen av.¹⁶ Jeg tror det er ment mot fienden, altså de politiske fiendene som ikke tilber Elohim.

V.19:

חַיָּה kan bety et "levende vesen", eller et "aktivt vesen" men også et "dyr".

V.20:

מְחֹשְׁכִי oversetter jeg til "mørke". Alternativer til "mørke" er "mørk region" eller "grav". Dette uttrykket er forsterket av at det er flertall, jorden er altså fylt med mørke steder. Et mer passende uttrykk for det salmisten beskriver som den dystre situasjonen, er at "jorden er full av mørke".

אֶרֶץ kan både uttrykke at mørket gjelder hele jorden, eller bare et land eller region. I dette tilfellet så tegner salmisten situasjonen som veldig dystre.

בָּיֹתָ betyr egentlig "beitemarker; enger", men her får det en mer metaforisk forståelse. Det er her hvor volden bor, forstått som at det er vold som har overtatt her.

חַמָּס kan både bety "vold", men også noe "galt", for eksempel noe etisk galt. Ordet kan også bli forstått som både fysisk og etisk.

V.22:

רִיב er noe som viser til det "å streve", "krangling" eller det "å føre en rettsak". Her er det sannsynligvis snakk om juss-språk. At Elohim skal forsvare sin sak i en rettsak som er ført mot ham. Det er Elohim som selv må komme til ordet her, og forsvare seg mot fiendens hån mot ham.

חֲרַפְתָּךְ kan bety "din hån" eller "din spott". Jeg velger her forstå det på en ut fra sin kontekst, som er en rettsak. Siden verset begynner med juss-språk, så velger jeg å forstå ordet som det "å anklage".

3 Struktur, sjanger og virkemidler

Jeg har oversatt Salme 74 og gitt noen grammatiske og språklige kommentarer til den. Det jeg vil gjøre i dette avsnittet er å presentere struktur, sjanger og virkemidler, i den rekkefølgen. Struktur, sjanger og virkemidler er formen på Salmen og handler om tekstens litterære oppbygging. Jeg gir her argumenter for hvordan jeg mener Sal 74 er bygget opp gjennom en språklig og tematisk analyse. Under sjanger vil jeg kort argumentere for hvilken sjanger Salmen tilhører samt

¹⁶ Tate, 1990, s244, Tate kommenterer עם i vers 18

funksjonen til en slik salme. Under virkemidler vil jeg drøfte hvilke virkemidler som er brukt, blant annet vil jeg ta for meg ulike former for parallellismer.

Når jeg nå referer til vers så dette alltid vers fra Sal 74, hvis ikke annet er spesifikt nevnt.

3.1 Struktur

Salmen er delt opp i tre deler, dette kommer frem igjennom både en språklig analyse og tematikken i salmen.

Den første delen 1-11, er en klage til Elohim. Klagen er rettet inn mot et reelt historisk problem, altså ødeleggelsen av tempelet og mangel på profeter. Klagen begrenses av spørsmål til Elohim. Spørsmålene i vers 1 og 9-11 viser en tilstand som trenger svar fra Elohim. Folket avviser ikke Elohim, tvert i mot, så uttrykker spørsmålene i vers 1 og 11 at det er Elohim som avviser folket. I vers 9 så handler spørsmålet om profet-tradisjonen. Dette er nok også et uttrykk for Elohims avvissning av folket. Profeter var mellom-mennene mellom Elohim og folket, et brudd på denne tradisjonen viser også et brudd på kontakten med Elohim. I lys av den andre delen av salmen som lengtende ser til fortiden, så kan spørsmålene også vise at salmisten lengter tilbake til fortiden. At salmisten lengter tilbake til da Elohim ikke avviste folket og ikke var sint, slik som han er nå i følge vers 1. I vers 9 sier salmisten av det ikke er noen profeter lengre, det kan være et uttrykk for et savn etter den tiden da det var profeter.

Spørsmålene opphører i andre del av salmen, og dermed markerer avslutningen for del 1. Vers 1 til 11 uttrykker en bevegelse i tiden. Fra 1 vers sitt "for alltid", til 2 vers sitt "fra gammelt av" og til vers 7 hvor tempelet brant ned. Det kommer frem i nåtiden i vers 9-11, hvor salmisten beskriver hvordan han opplever tilstanden nå. Det er en bevegelse fra fortid til nåtid. I vers 2 så kalles Elohim ut til det ødelagte tempelet. Tempelet som var midtpunktet for møte mellom Elohim og folket, de "du vant fra gammel tid av" og som er hans "arvelodd". Det er en kontrast mellom "nå" og "da". Denne kontrasten skal få Elohim til å handle, og gjøre ende på kontrasten, ved å gjøre noe tilsvarende som han gjorde "fra gammel tid av" i vers 2.¹⁷

Den andre delen er vers 12 til 17. Denne delen er en hymne til Elohim. Det som avgrenser denne delen er omtalen av Elohim som konge. I vers 12 og vers 18 skifter tiltalen. Denne delen er begrenset av bruken av אלה, som forekommer syv ganger. אלה er med å definere denne delen på en slik måte, at man kan dele opp vers 12 til 17 i to deler.¹⁸ Vers 12-17 er delt opp i vers 13-15 og 16-17. I vers 13-15 starter det med אלה, og i vers 15 er אלה brukt to ganger. I vers 15 starter begge

¹⁷ Hossfeld og Zenger, 2005, s241

¹⁸ Hossfeld og Zenger, 2005, s242

kola¹⁹ med אַתָּה. Vers 15 og 17 skiller seg fra vers 16 som starter med preposisjonsuttrykket לְךָ אַתָּה kommer dermed i neste kolon.

I vers 17 så kommer to אַתָּה igjen, slik som i vers 15. Men denne gangen brukes det i en kiastisk struktur “v17a: “you +verb form – objects; v17b: objects - “you” + verb form.”.²⁰

Språklig så er det også et skifte i tiltalen. Skifte skjer, selv om det har vært personlig i vers 1-11, så er gudsnavnet nevnt bare en gang i vers 12-17. I stede for gudsnavnet så er אַתָּה brukt. Bruken av אַתָּה styrker tiltalen til Elohim, og gjør tiltalen personlig. Bekjennelsen om at Elohim er konge i vers 12 styrker tiltroen til Elohim på tross av tempelets fall. Her kommer også parallellismer til syne. Men i motsetning til første del er andre del preget av komplementære parallellismer. Den andre del av parallellismen utfyller eller gir ekstra info til den første del.²¹ Vers 13 er et godt eksempel på komplementær parallellisme. I første del av vers 13 har Elohim her vist sin kraft igjennom å splitte havet. I andre del av vers 13 viser salmisten at Elohim i tillegg til å splitte, har han også knust hodene til dragene i vannet. Også vers 17 uttrykker komplementære parallellismen. I vers 17 har Elohim satt grensene for jorden. I andre del av vers 17 så er også sommer og høst er en del av denne skapelsen. Andre del bringer på banen nye temaer, skapelse, mytisk kamp og frelseshandlinger. Disse temaene er uttrykk for Elohim som konge. Det er Elohim som konge som gjør disse tingene.

Den tredje delen er vers 18 til det avsluttende vers 23. Denne delen er en klage til Elohim, og en oppfordring til at Elohim må handle. Denne delen er avgrenset av “Husk dette ...” i vers 18 og avslutningen av salmen. I likhet med den første delen så har denne delen flere synonyme parallellismer, vers 18 bekrefter dette. At fienden spotter JHWH i vers 18 i første kolon er en parallellisme til at de forakter hans navn i andre kolon. Det som er med og danner en ramme rundt salmen er ord som relateres og parallellismer. I vers 18 er det “Husk dette ...” og “Ikke glem ...” i vers 23. I vers 18 og 23 ser vi også parallellismer i bråket og spotten fra fienden.²²

3.2 Sjanger

Både første og tredje del av salmen er omtalt som en klage. Selv om andre del er en hymne og har flere typiske trekk som ligner en lovsang,²³ så er dette en kollektiv klagesalme.

Klagen har også en funksjon utover det å brette hjerte sitt ut til Elohim. Denne funksjonen er at ropet om hjelp er formet som et argument for å overtale Elohim.²⁴ Felles bønnerop om hjelp til

¹⁹ Er kola er kolon i flertall. Det er en del av et vers. Et eksempel er Sal 74,10. Hvor jeg deler verset opp i ABCD-DCBA. ABCD er da en kolon.

²⁰ Hossfeld og Zenger, 2005, s242

²¹ Terrien, 2003, s 39

²² Hossfeld og Zenger, 2005, s242 se fotnote 3

²³ Altså det å minnes om Elohims store verk

²⁴ Declaissè-Walford, Jacobsen og Tanner, 2014, s594

Elohim er typisk for Asafsalmene, Sal 74 faller godt innenfor dette.²⁵ Noe som går igjen i felles bønnerop, er mangelen på Elohim's nærvær. Bønneropene skal også vise til et fellesskap mellom samfunnet og Elohim. Dette handler om Elohim's ære i forholdet til hans folk, noe vi finner i vers 2. Salmen skal også vise til tidligere handlinger som Elohim har gjort. De tidligere handlinger er omtalt i vers 12-17, skal være med å overtale Elohim til å gjøre noe lignende igjen.²⁶ Det som derimot mangler er et løfte om lovprisning hvis Elohim hjelper. Dette er oppsiktsvekkende, fordi da står argumentene for å få Elohim's hjelp, alene.²⁷ Det er mulig at argumentene er et håp om at, eller tillit til at Elohim vil gjøre dette på grunn av at han er deres gud, ikke fordi han får noe igjen for det.

3.3 Virkemidler

Salmen benytter seg av flere forskjellige virkemidler. Noen har jeg allerede har pekt på er blant annet parallellisme og repetisjon av הַתָּא. Repetisjonen av הַתָּא er noe oppsiktsvekkende. Ikke bare fordi den repeteres, men også på grunn av hvor det står plassert. Hebraisk er et VSO språk, hvor verbalet kommer først så subjektet også objektet. Men vers 12-17 benytter en SVO stil. Den skiller seg dermed markant fra andre og tredje del. Effekten er at versene med הַתָּא først understreker subjektet for handlingen: "*Du* er det som (verb) ...", eventuelt bare "*du* (verb) ..."

Salmen benytter seg også av kiasmer, en struktur som er brukt i mange av salmene. Effekten av kiasmer er at den gir en pause fra parallellismene.²⁸ Til motsetning av parallellismer så har kiasmer en annen struktur. I stedet for abc-abc struktur så har kiasmer mer en speilvendt struktur, den går abc-cba.²⁹ Et eksempel fra Sal 74 på denne strukturen er vers 10:

- (A) Hvor lenge skal (B) Elohim (C) bli holdt i forakt (D) av fienden,
(D) Vil fienden (C) foraktende avvise (B) ditt navn (A) for alltid?

Slik speiler kola hverandre.

Parallellisme finnes blant annet i vers 15.

- (A) Du kløyvde (B) kilden og strømmen med vann,
(A) du tørket ut (B) de ustanselige elvene.

²⁵ Mays, 1994, s25

²⁶ Mays, 1994, s25

²⁷ Det at argumentene står alene handler om at salmisten ikke lover noe lovprisning hvis deres bønn skulle bli oppfylt. Altså får ikke Elohim nødvendigvis noen lovprisning av salmisten eller Juda hvis han skulle handle slik som salmisten vil.

²⁸ Watson, 1986, s205

²⁹ Watson, 1986, 118

Det finnes også flere former for parallellismer, som synonyme parallellisme. Synonyme parallellismer er hvor den andre kolon ikke kommer med noe tilleggs info. Den andre kolon speiler den første kolon i informasjon.³⁰ Et eksempel på dette finner vi i vers 7.

(A) De (B) satte fyr på og brant (C) ditt hellige sted til grunnen,
(A) de (B) vanhelliget (C) stedet for ditt navn.

Den andre kolon uttrykker samme innhold. Likevel så spiller denne måten å formulere seg på en viktig rolle for salmisten og for hebraisk poesi. Gjentakelsen viser hvor viktig dette var, det legger trykk på hvor ille ødeleggelsen av tempelet var for salmisten.

Komplementære parallellisme er annen form for parallellisme som er brukt i hebraisk poesi. Den komplementære parallellismen gir ekstra info i den andre kolon, eller klargjør for den første kolon. Den andre kolon fortsetter på samme tema som første, men legger til noe ekstra.³¹ Et eksempel på komplementære parallellismer er Sal 74,16:

(A) Din (B) er (C) dagen og natten,
(A) du (B) grunnla (C) lys og solen.

De åtte imperativene retter oppfordringer til Elohim forsterker klagen til salmisten.³² Ingen av imperativene er i andre del av salmen, noe som gjør at bruken ikke fremstår tilfeldig. Den følger derimot klagen fra salmisten som reiser seg mot Elohim. Imperativene fremhever viktigheten av Elohims handling og mangel på sådan. Det som er løftet frem av disse imperativene, er at Elohim må huske hva som er blitt gjort (vers 2). Han må se hva fienden gjør nå (vers 3). Han må ikke være passiv til hva fienden gjør fordi fienden spotter ham (vers 11 og 18). Derfor er pakten viktig (vers 20) og Elohim må handle (vers 22). Dette er fremhevet på en slik måte at det også oppsummerer salmens budskap til Elohim. Spesielt i vers 22 hvor det er hele tre imperativer, dette avslutter imperativ bruken og fremstår dermed som klimakset i salmen.

Salmen har flere levende bilder som skaper en verden. I den første delen brukes det økser og hammere, brann og brøling som beskriver fiendens fremtoning. Fienden er fremstilt som utelukkende ond og skremmende. Mens Juda er beskrevet som en saueflokk, og Elohim som sauenes hyrde og frelser.

³⁰ Terrien, 2003, s38

³¹ Terrien, 2003, s39

³² Vers 2, 3, 11, 18, 20 og 22

I den andre delen (vers 12-17) skifter fokuset til skapelse, utfrielse, kraft og styrke for å beskrive Elohim. En viktig metafor her er Elohim som salmistens konge. Denne metaforen oppsto kanskje i møte mellom Juda og Baal-religionene. Dette uttrykket kan ha blitt bruk som en polemikk mot Baal-religionene og deres guder El og Baal. El og Baal ble omtalt som konger.³³ Det er tre ulike måter å forstå Judas møte med Baal-religionene. Den første er det jeg har skrevet om her, nemlig polemikk. Det vil si at de benytter språket til Baal-religionene for å tale dem i mot. Språk og bilder blir benyttet for å overtale om hva som er sannheten for Juda. Dermed er bruken av Elohim som konge noe som skal overbevise om hvem som er konge, dette kalles også eliminasjon. En annen måte er en full identifisering. Full identifisering, identifiserer religionenes gud, språk og bilder med hverandre. Dermed blir gudene i de ulike religionene de samme.³⁴ En tredje måte å forstå møte mellom Juda og Baal-religionene er integrasjon. Integrasjon handler om at religionene inspirerer hverandre. Inspirasjonen blir brukt til å bygge videre på den allerede eksisterende relasjonen som folket har med guden sin.³⁵ Integrasjon kan bety at gudsnavn, forståelse av verden og språk kan ha blitt hentet fra den andre religionen.

Ut fra konteksten så virker ikke Sal 74 som en polemisk tekst. Men at motivene i den andre delen av salmen har trekk som er hentet eller inspirert av Baal-religionene.

Det vers 18-23 benytter seg av et mer rettslig språk. Elohim må ikke la spotten fortsette. Han må svare på anklagene, og salmisten vet at Elohim kan, men det skjer ikke. Det blir avsluttet med at fienden fortsatt står og gjør narr av Elohim.

Alle de tre navnene, El, Elohim og JHWH har sine bruksmåter i Sal 74. Når salmisten taler til guddommen så bruker han Elohim-navnet. El er brukt når fienden tenker og JHWH er brukt om hva fienden spotter. Det er sannsynlig at vers 18 også er en tiltale. Men slik den er formulert så kan det se ut som det er sagt til andre, altså de som hører på salmen. I versene før og foran vers 18 brukes nomenet "du" og "din", men i vers 18 er det pronomenet "hans" som er brukt. JHWH er ikke brukt som tiltale men som i tredjeperson.

4 Bakgrunn og tilblivelse

I denne delen tar jeg for meg Sal 74 sin historiske kontekst. Her vil jeg diskutere to ulike teorier om når Sal 74 ble skrevet. Det er vanskelig å si noe som helst om hvem forfatteren er siden Sal 74 er såpass gammel. Det eneste den oppgir er at den er en del av Asafsalmene. Asafsalmene er mest sannsynlig en samling med salmer, og ikke en forfatter. Jeg vil også ta opp andre bibelske tekster

³³ Mettinger, 1987, s97-98

³⁴ Mettinger, 1988, s 94

³⁵ Mettinger, 1988, s 94

som kan hjelpe med å tidfeste salmen. Sammen med tidfesting av Sal 74 så sier jeg noe om hvordan Sal 74 sannsynligvis har blitt til.

Når jeg nå referer til vers så dette alltid vers fra Sal 74, hvis ikke annet er spesifikt nevnt.

4.1 Når ble Sal 74 skrevet?

Det er to teorier om når salmen er skrevet. Den eldste vurderingen er eksilet etter tempelets ødeleggelse i 587 f.Kr. Den yngre teorien er at salmen er skrevet i Makkabeertiden som begynner 167 f.Kr. Grunnen til denne veldig forskjellen i datering er referansene i salmen til ødeleggelsen av tempelet (V.3) og mangel på profeter (V.9).

Argumentet for Makkabeertiden, er at man finner referansen til mangel på profeter i 1 Makk 4,46;9,27 og 14,41.³⁶ Men det er mulig at dette refererer til at det ikke finnes noen profeter akkurat der og da. Jeremia var nemlig fengslet og Esekiel var langt borte.³⁷ I vers 8 viser det til "Els utpekte steder", dette har man tenkt at kan være synagoger, og bannerne er introduksjonen av ikke-jødiske uttrykk i tempelet. Denne undertrykkelsen av jødene foregikk under Antiokos IV.³⁸ I 2 Makk 5,15 tar Antiokos seg inn til tempelet og vanhelliger det. Samtidig som han dreper rundt 40000, og ifølge 2 Makk 6 blir tempelet gjort om til et tempel for Zevs. Dette er et stort tap for jødene, og det er godt mulig at Sal 74 har blitt omskrevet til å passe denne situasjonen. For fienden ødelegger ikke tempelet her, men de vanhelliger det. Det gir god mening med hvordan salmen omtaler spotten fra fienden. For ifølge 2 Makk brukte hedningene tempelet til prostitusjon.³⁹ I Sal 74,4 er tempelet som er omgjort til et tempel for Zeus og tempel-prostitusjon, beskrevet som det å henge opp egne bannere.

Men det er også tydelige tegn på at Sal 74 har spor i fra tempelets ødeleggelse i 587 f.kr.. Noe som peker i retning mot tempelets ødeleggelse er Sal 74,3 og 7.

I løpet av eksil-tiden utviklet Juda et mer universelt gudsbilde. At Elohim fikk universelle trekk kan vise oss til enten eksilsk tid eller tidlig persisk periode. De universelle trekkene kom frem av at Juda møtte sterk motstand hos Baal-religionene. I møte med Baal-religionene måtte de utvide perspektivet fra en liten lokal religion til en mer universell. Dette kommer frem i Deutro-Jesaja. I Deutro-Jesaja skjer det et skifte fra Proto-Jesaja, Deutro-Jesaja presenterer en universell Elohim. Deutro-Jesaja er en typisk tekst fra etter-eksilsk periode.⁴⁰ Gudsbilde som fremstår her er ganske

³⁶ Tate, 1990, s247. Slik som det uttrykkes i Sal 74,9. Det uttrykker at under eksiltiden så opplevdes det som om profetene var borte, men i realiteten var de der. Dermed blir dette et argument for at salmen er skrevet i eksiltiden.

³⁷ Roberts, 1977, s475

³⁸ Tate, 1990, s247

³⁹ 2 Makk 6,4

⁴⁰ Oswalt, 1998, s3

annerledes enn Proto-Jesaja.⁴¹ Overgangen fra Proto-Jesaja til Deutro-Jesaja er markant. Den nye situasjonen i Deutro-Jesaja farger gudsbilde og spørsmålene om Elohim. Store likheter ser vi i Salme 74 og Jesaja 40. Begge tekstene har blant annet skapelsesmotiv,⁴² det er også spørsmål om Elohim vil frelse dem fra eksilet. I disse spørsmålene er det forskjell på om Elohim kan handle og om han vil.⁴³ Begge tekstene argumenterer for at Elohim kan handle, men bare Jesaja 40 svarer at han også vil.

Det fremstår dermed ganske sikkert at tilblivelsen av Sal 74 har vært etter 587 f.kr., for så å ha blitt redigert i senere tid. Likhetene mellom temaene i Jesaja 40 og Sal 74 tyder på at de har en felles tidshistorisk og teologihistorisk horisont. Men den har nok blitt redigert i Makkabeer tiden og dermed blitt brukt i flere kontekster.⁴⁴

I **7.1 Et utblikk** vil jeg antyde at Sal 74 har blitt til i et skriftlærd miljø. Jeg kommer ikke til å drøfte nøyaktig hvor Sal 74 har blitt skrevet. Jeg mener at det heller ikke er så viktig.

5 Analyse av Salme 74

I forrige del, **4 Bakgrunn og tilblivelse**, argumenterte jeg for en tidshistorisk og teologihistorisk horisont som er knyttet til Sal 74. Jeg vil nå ta et steg inn i innholdet i salmen. Jeg vil holde begge benene godt plantet i salmen, men samtidig betrakte den i lys av andre salmer og øvrige bibelske tekster. Slike relevante tekster er blant annet klagesalmer som inneholder kaoskampmotivet. Jeg strukturerer analysen etter den tredelingen som jeg argumenterte for i **3 Struktur, sjanger og virkemidler** ovenfor. Det vil si at jeg tar for meg vers 1-11, 12-17 og 18-23 hver for seg. Under hver av de tre delene dukker det opp tematiske deler som tar for seg relevante emner for salmen.

5.1 Først del: Klage (Vers 1-11)

Første del starter med introduksjon av salmen som et kontemplativt dikt (משכיל) av Asaf. Roten til ordet משכיל er שכל, som bl.a. kan bety «å instruere». Vi kan også forstå משכיל som en visdomssang eller kultsang.⁴⁵ Et kontemplativt dikt bærer mer preg av en meditativ eller grublende holdning.

Første del starter med klage, klagingen har flere imperativer og omsluttet av spørsmål. Spørsmålene både begynner og avslutter første del. Selv om dette skulle være kontemplativt dikt så bærer det preg av å være høylytt og frittalende. Noe som er uventet når man skal grunne over noe. I det hele tatt gir første del en oppvekker, og stiller de store spørsmålene. De spørsmålene som er

⁴¹ Jes 1-39, er regnet som før-eksilsk tid. Oswalt, 1998, s3.

⁴² Sal 74, 16-17 og Jes 40, 22

⁴³ Oswalt, 1998, s 57

⁴⁴ Tate, 1990, s 247

⁴⁵ Hossfeld og Zenger, 2005, s 244.

brennende for samtiden. Her minner salmisten fortiden, samtidig som nåtiden og nær fortid er pregende.

5.2 Hva klager salmistene over?

Salmen uttrykker en klage over Elohim's fravær og tempelets fall. Dette er to fatale tilstander for Juda. I Sal 74,9 peker salmisten på at bunnen er nådd, det er ingen igjen til å hjelpe folket, de blir undertrykket og er usikre. I sin nød er Juda avhengig av Elohim og det reflekteres også i Sal 79,8 og 80,19. I Sal 79 og 80 er det JHWH som står mellom livet og døden.

Salmene tegner et bilde av hvordan folket opplevde tiden etter Jerusalems og tempelets fall. Salmene viser hvordan Juda opplevde fienden og hvordan forholdet til JHWH var. Tempelet var en grunnstruktur for verden. Dermed var tempelet også folkets trygghet. Tempelets fall gjorde at JHWHs navn blir berørt. Folket avviser ikke JHWH av den grunn, fordi JHWH selv ikke blir berørt.⁴⁶ Men forholdet mellom Juda og JHWH blir berørt, og utfordret, fordi fienden gjør narr av JHWH. Sal 74,10 uttrykker hva fiendens spott betød: var Elohim ikke sterk nok for de babylonske gudene? Det eneste som kan gi tilbake æren er at Elohim handler.⁴⁷

5.2.1 Elohim's fravær

Sal 74,11 er noe vanskelig å oversette. Men betydningen er klar: det er Elohim's «hånd», som er hans kraft til å gjøre gjerninger på jord, som ikke gjør noe. Klagen kommer til uttrykk i forbindelse med klagen over mangel på profeter (V.9) og mangel på tempel (V.3). Klagen gir uttrykk for hjelpeløsheten som Juda følte etter at tempelet i Jerusalem hadde blitt ødelagt. Det er en klage over Elohim's fravær.

Klagen over Elohim's fravær i Sal 74 er ganske lik i Jes 51,9-11. I Jes 51,9-11 har imidlertid klagen blitt til en oppfordring. Jes 51,9-11 bruker de samme bildene som Sal 74: JHWHs hånd, slaktingen av Rahab/Leviatan, vann-temaet og exodus-motiv. Jes 51,9-11 stammer nok fra tiden etter ødeleggelsen av JHWH-tempelet, men tonen er mer positiv i Jes 51,9-11 enn i Sal 74. Jes 51,9-11 kommer det et svar fra JHWH, mens Sal 74 mangler et slikt svar. I Jes 51,12-16 svarer JHWH på oppfordringen til å handle. Det referer til selve skapelsen (v.13) og hva hans hånd har gjort (v.16). Der hvor Sal 74 klager over fullstendig fravær av Elohim's hånd, så oppfordrer Jes 51,9 JHWHs hånd til å røre seg igjen. JHWH svarer til oppfordringen om å handle i Jes 51,16. I Jes 51,16 sier JHWH at han hele tiden har vært der "... og skjult deg i skyggen av min hånd."⁴⁸

⁴⁶ Hossfeld og Zenger, 2005, s 245

⁴⁷ Hossfeld og Zenger, 2005, s 247

⁴⁸ Batto, 1992, s 82

5.2.2 Tempelets fall

Tempelets fall i 587 f.kr. var som jeg allerede har nevnt et stort nederlag for Juda. Nederlaget i 587 f.kr. for Jerusalem og tempelet kom av en usikker politikk som ble ført av Jerusalem. Babylonia overvant Egypt i slaget ved Karkemisj i 605, ledet av Nebukadneser den andre. Ved å overvinne Egypt blir Babylonia og Nebukadneser den dominerende stormakten. Jerusalems usikre forhold til Babylonia, gjorde at Nebukadneser måtte tvinge dem til å underkaste seg. Nebukadneser måtte slå ned på opprør, og invaderte Jerusalem i 587 f.kr. Nebukadneser holdt opprørerne under kontroll gjennom å danne kolonier.⁴⁹

Tre viktige ting skjedde under ødeleggelsen av Jerusalem i 587 f.kr., disse tre tingene hadde en ødeleggende effekt på Juda. Det første var at David-dynastiet ble borte. Det andre var at byen Jerusalem som JHWH hadde lovet Juda ble borte. Det tredje var at tempelet ble ødelagt. Tempelet var garanti på JHWHs trofasthet og gav trygghet og identitet for Juda.⁵⁰ I Jer 7,8-15 så begrunner JHWH ødeleggelsen av tempelet med at det har blitt en "røverhule". I Jeremia så blir ødeleggelsen spådd, og blir begrunnet med Judas ondskap. I Jer 6,13-15 så uttrykker JHWH sin intensjon om å straffe Juda.⁵¹ I Jer 25,9 så kaller JHWH Nebukadneser for sin tjener. Jeremia uttrykker at det var JHWH sin vilje at Juda ble ødelagt og at JHWH brukte Nebukadneser for å utføre ødeleggelsen.⁵²

Eksilet former Judas klager til JHWH. Salme 44, 74 og 79 er blant disse salmene som fokuserer på ødeleggelsen som skjedde i 587 f.kr. Salme 44, 16-20 anklager JHWH for ødeleggelsen, men avslutter med en oppfordring til at JHWH skal handle. Juda holder JHWH ansvarlig for ødeleggelsen og for at de ble ført inn i eksilet. Det at Juda holder JHWH ansvarlig, gjør også at de har en forventning om at JHWH skal handle på vegne av Juda.⁵³ Tempelets fall førte ikke til at Juda mistet sin tro. Håpet om at JHWH skulle handle igjen formulerer Juda gjennom klage og protester i salmene.

5.3 Hvordan kunne dette skje?

Spørsmålene som første del starter med, ligner på Salme 79 og 80. Disse to salmene er i likhet med Sal 74 kollektive klagesalmer og Asafsalmer. Sal 79,5 stiller spørsmålene: "Hvor lenge, Herre? Vil du være harm for alltid? Hvor lenge skal din lidenskap brenne som ild?" Spørsmålet lyder som en omskriving av spørsmålene i Sal 74,1. Dette spørsmålet dukker også opp i Sal 80,5 og illustrerer salmistenes tolkning av JHWHs respons på Judas bønn om frelse fra eksilet.

⁴⁹ Birch et al., 2005, s 330- 331

⁵⁰ Birch et al., 2005, s 334

⁵¹ Birch et al., 2005, s 340-341

⁵² Birch et al, 2005, s 342

⁵³ Birch et al., 2005, s 358-359

Sannsynligvis er alle kollektive tillitssalmer skrevet etter Jerusalems og tempelets fall i 586 f.kr.. De kollektive tillitssalmene legger til grunn en forestilling om at det er JHWHs vrede som er den utløsende årsaken til ødeleggelsen. Det at JHWHs vrede er del av årsaken utelukker ikke at også ugjerninger begått av politiske/militære motstandere. Sal 79 og 80 identifiserer Judas og Jerusalems fiender som naboer som har vanhelliget tempelet.

5.3.1 Beskyttelse

JHWHs vrede er i form av beskyttelse eller mangel på det. Sal 80,13 uttrykker mangelen på beskyttelse med å sammenligne det med et gjerde rundt et vintre. JHWHs vrede er å la naboene ødelegge. I følge Sal 80,13 er mangelen på beskyttelse som å la fienden "som går forbi, kan plukke ...", slik må også Sal 74 forstått. Det er ikke Elohim som utfører angrepet på folket sitt og tempelet. Det er mangelen på beskyttelse som salmisten klager over. Mangelen på beskyttelse er de to spørsmålene i Sal 74,1 et uttrykk for. Det første spørsmålet i Sal 74,1 er et uttrykk for at Elohim har vendt seg bort. Det andre spørsmålet i Sal 74,1 illustrer sinnet til Elohim.

I stedet for vintreet i Sal 80 er det hyrdemotivet som Sal 74 bruker. Det er klart at hvis sauer mangler en hyrde så er de sårbare. Da kan ulvene komme og forsyne seg. Elohim har ikke glemt sine sauer, tvert i mot, han forlater dem i sinne. Han overlater sin flokk i fienders hånd. Oppfordringen om å huske i Sal 74,2 blir handlingsorientert. Det handler om å huske hva Elohim har gjort. At han "vant fra gammel tid" sin flokk, og kan vinne eller frelse Juda på nytt.

Sal 74,11 uttrykker en mangel på beskyttelsen. Elohims hånd er nemlig "midt i ditt fanget, oppbrukt". Elohim er ikke lengre aktiv i sin beskyttelse av folket sitt. Hans hånd er passiv og handler ikke lengre. Sal 74,11 må bli forstått i lys av klagen, Elohim handler ikke lengre for å beskytte Juda. Elohims "høyre hånd" er ikke aktiv, men "oppbrukt", forstått som at Elohim ikke beskytter Juda fra fienden lengre.

5.4 Hvorfor skjer dette?

Det at Elohim er sint, er det som skaper kaoset.⁵⁴ Men folket uttrykker ingen form for anger eller vilje til å ta oppgjør for syndene sine. Faktisk så ber salmisten om at Elohim må se til pakten. Dette var motsatt av det de deuteronomistisk-inspirerte profeter forkynte, de forkynte at det var folkets feil. Folket måtte gjøre opp for seg på grunn av deres brudd med pakten.⁵⁵ Et eksempel på at folket nå er motvillige til å gjør opp for sine synder er at salmisten ber Elohim se til pakten i Sal 74,20. Det er ikke folket men Elohim som må bli minnet om pakten.

⁵⁴ Vers 1

⁵⁵ Mays, 1994, s 247

Spørsmålene starter og avslutter denne delen av salmen, og former hva klagen dreier seg om. Det er Elohimis misnøye med Juda, slik det blir formulert i Sal 74,1.

5.4.1 Hyrde og konge

Hyrdemotivet gir assosiasjon til konge motivet.⁵⁶ Hyrde og kongemotivet er to motiver som ofte er knyttet sammen. I Esek 34,23-24;30-31 og 37,24 er hyrde og konge motivene brukt om hverandre. I Esek 34,23-24 og 37,24 er hyrde og konge brukt hovedsakelig om David, om hans menneskelige kongedømme. I Esek 37,24 er disse motivene også knyttet opp til lover og forskrifter. Det å følge David er samtidig det å følge lovene og forskriftene til JHWH. I Esek 34,30-31 er hyrdemotivet brukt direkte på JHWH. Kongemotivet er ikke borte her, for bruken av **יְהוָה** viser til JHWH som herre. **יְהוָה** kan også referere til en med kongelig status.

Salme 95 bruker hyrde og kongemotivet direkte om JHWH. JHWH er ikke bare en hyrde for flokken, han er også skaperen av dem.⁵⁷

Kongemotivet blir bekreftet i Sal 74,12, men det er fokus på Juda som den forsvarsløse flokken. Sal 74,1 viser at Elohimis sinne fører til at han forlater flokken.

5.4.2 Elohimis sinne

Salme 74 gir ikke noen forklaring på Elohimis sinne på sitt folk. Sinnet fremstår ubegrunnet. Dermed så fremstår Juda som uskyldig. Denne uskyldigheten som vi finner i Sal 74 er ikke tilstede i Sal 79,8-9. Sal 79 bekrefter Judas skyldighet ved å vise til synder som folket har begått ovenfor JHWH.

I Sal 80 er skyldigheten implisitt. I Sal 80,19 blir det bedt om at JHWH skal gripe inn. JHWH må gripe inn for at folket ikke skal trekke seg vekk igjen. Dette kan være et hint om at folket har trukket seg bort fra JHWH. Det at folket har trukket seg bort fra JHWH er en synd. Dermed har JHWH en grunn til å være sint. Dermed viser både Sal 79 og 80 til grunner for at JHWH er sint. Men Sal 74 er helt uvitende om denne skylden. Salme 74,11 må spør hvorfor Elohim er sint. Spørsmålet i Sal 74,11 blir ikke besvart, Salmen går heller videre. Videre inn i del 2 og oppfordringen til å handle.

5.5 Andre del: Hymne (Vers 12-17)

Andre del er med og omtolker ødeleggelsen av bannere og av de hellige stedene. Folket uttrykker stor nød når Sal 74,9 sier at de ikke ser bannerne og mangler profeter. Bannerne og tempelet samt

⁵⁶ Dette motivet vil jeg videre utbrodere om i **5.5.1 Elohim som konge**

⁵⁷ Hossfeld og Zenger, 2005, s 461. Referansen til JHWH som skaper er her at de er flokken i hans hånd.

de hellige stedene er tegn på Elohim's nærvær. Men Sal 74,12-17 peker på tegnene som har skjedd i verden. Den gjør krav på historie og stabilitet i midten av kaoset som fienden lager.⁵⁸

Hvordan salmisten adresserer Elohim endrer seg i den andre delen til אַתָּה "du".⁵⁹ Det er Elohim's bragder som konge og som frelser som er omtalt. Han som kan bryte syklusen til fiendens ødeleggelse og erobring. Han kan etablere en ny lineær tidslinje. Minne om Elohim's bragder får en psykologisk effekt på de første leserne. Minnet gir håp på stabilitet i verden.⁶⁰

5.5.1 Elohim som konge

Andre del starter med å omtale Elohim som sin konge. Ideen om Elohim som konge, som מלך kommer kanskje fra møte med Baal-religionene. Forestillingen om Elohim som konge ble utfordret i og med at tempelet i Jerusalem ble ødelagt. I eksil-perioden kan judeerne ha blitt utfordret av Baal-tilbedere som erklærte Baal som konge. I de langt eldre Ugarit-tekstene vant Baal sitt kongedømme igjennom kamp. For å bli konge måtte Baal overvinne Yam og Nahar.⁶¹ Det er grunn til å tro at de samme forestillingene også eksisterte under eksil-tiden.

Det er også god grunn til å tro at judeernes oppfatning av JHWH som konge har blitt inspirert av Babylonernes gud Bel-Marduk. Bel-Marduk var sannsynligvis blant gudene til de babylonske kongene.⁶² Det er godt mulig at judeerne tok seg godt til rette i det babylonske eksilet, Jeremia 29,5 sier: "Bygg dere hus og bo i dem, plant dere hager og spis frukten!". Det er godt mulig at judeerne også fulgte rådet fra Jeremia og ble godt integrert. Judeernes integrasjon kan også ha ført til at de lot seg inspirere av den Babylonske kongelige panteon.⁶³

I Sal 74 finner vi spor av Baal-religionene, blant annet fordi Leviatan er nevnt, som også var en av monstrene som Baal vant over. Det er sannsynlig at denne forståelsen av Baal som konge har gått videre til Elohim. Dermed kan også kampmotivet ha blitt med, hvor Elohim også overvinner monstre.

Baal-religionene sin høyeste gud var El. El var selve skaperguden, og var erklært konge ut fra hans posisjon. El trengte ikke vinne denne tittelen.⁶⁴ El var den største av alle gudene, og gav Baal konge-tittelen.⁶⁵ Denne overføringen ser vi også Elohim gjøre. Slik som El gir konge-tittelen til Baal, slik gir Elohim konge-tittelen til en jordisk hersker. I **5.4.1** så vi hvordan hyrdemotivet er

⁵⁸ Sylva, 2011, s 251

⁵⁹ Tate, 1990, s 251

⁶⁰ Sylva, 2011, s 253-254

⁶¹ Mettinger, 1988, s 95, disse er to monstre/guder, Yam betyr vann, mens Nahar betyr elv.

⁶² Granerød, 2015, s366

⁶³ Granerød, 2015, s 369

⁶⁴ Mettinger, 1988, s95

⁶⁵ Mettinger, 1988, s 95

gjeldene for både David og Elohim.⁶⁶ Kongetittelen er også noe som gjelder for både Elohim og David. Det er igjennom Elohim at David får sin makt.

Hvis det er slik at judeerne har hentet kongemotivet fra Baal-religionene, så har motivet fått en ny kontekst. Elohim innehar både El og Baals posisjon. Han har krav på tittelen ut fra sin posisjon, det ser vi et eksempel på i Sal 74,12. Elohim er konge fra מֶלֶךְ , som betyr fra gammelt av eller fra ur-tiden. Det gir inntrykk av at Elohim alltid har vært salmistens konge. Elohim har ikke gjort seg fortjent til å være konge, han er det ut fra sin posisjon. Elohim er konge, og ut fra den posisjonen gjør han frelsesverk. Sal 74 omtaler disse frelsesverkene som Elohim gjør i vers 12-17, blant disse er at Elohim overvinne Leviatan. Men å overvinne Leviatan, gjør ikke Elohim til konge, og dermed skiller Elohim seg fra Baal. Elohim gjør likevel de samme gjerningene som Baal, han utøver sin kongemakt, ikke for å bli konge, men fordi han er konge.

5.5.2 Elohims høyre hånd

Det er gjennom JHWHs høyre hånd at han utfører sin kongemakt. Et eksempel på at JHWH bruker sin kongemakt finner vi i Sal 89. I Sal 89,14 ser vi at det er JHWHs høyre hånd som utretter handlingene, han stiller havet, beseirer Rahab og skaper. JHWH kontrollerer det kaotiske havet, skapelsen og monsteret med sin høyre hånd.

Det er makt og kraft som er grunnpilarer for JHWHs makt på jorden og i det kosmiske. Dermed regjerer han på jorden og i det kosmiske. Denne kosmiske og jordiske makten får David ta del i, Sal 89,21-22 omtaler denne videreføringen av makt. I Sal 89,26 ser vi at også havet er under Davids makt. Det er mulig at havet som er under Davids makt er kaoshavet i en eller annen form.⁶⁷

I Sal 74 er det ene og alene Elohim som har denne makten, det er bare han som gjør slike frelseshandlinger på jorden og i det kosmiske. I andre del av Sal 74 så blir ikke Elohims høyre hånd nevnt, men den blir nevnt i Sal 74,11, som er rett før den andre delen begynner. At Elohims hånd er nevnt rett før andre del kan ikke være tilfeldig. Det kan ikke være tilfeldig siden Elohims høyre hånd er så nært knyttet til hans kongelige makt og kraft som er omtalt i Sal 74,12. Det er en logisk videreføring av Sal 74,11 sin klage over Elohims høyre hånd. Den ligger i hans fang og er כַּלָּה som jeg forstår her som "ferdig" eller "oppbrukt". Hånden blir ikke tatt i bruk lengre. Det avsluttende temaet for første del av Salme 74 gir mening med hvordan andre del av Sal 74 begynner. Det er den nære tilknytningen av Elohims hånd og kongemakt, som gjør at overgangen fra første del til andre del er en logisk følge av hverandre. Selv om andre del av Sal 74 ikke nevner Elohims høyre hånd så er gjerningene som hans hånd utfører der. I første del så er klagen over at Elohim ikke bruker sin makt, mens andre del forteller om når Elohim har brukt makten. Overgangen fra første del til andre

⁶⁶ Esekiel 34,23-24;30-31

⁶⁷ Krusche, 2017, s 7-8

del i Sal 74 gir derfor veldig mye mening. Det er dermed også lite sannsynlig at andre del av Sal 74 er en senere interpolasjon.⁶⁸

5.5.3 Konge og skaper

At Elohim har denne kongelige tittelen ut fra sin posisjon blir gitt ut fra ordet $\square\text{ק}$ "fra gammelt av, fra begynnelsen". Sal 74,12 bruker $\square\text{ק}$ til å gi støtte om Elohims kongedømme. At $\square\text{ק}$ både kan bety "fra gammelt av" og "fra begynnelsen" peker på Elohims vedvarende tid som konge. Det at Elohim er konge fra begynnelsen peker på de kosmologiske størrelsene. Denne måten å forstå $\square\text{ק}$ på, får støtte fra Sal 74,16-17. Her er skapelsesmotivet sentralt. Dermed ser det ut som kongetittelen er bundet opp mot skaperhandlingen. For at Elohim skal være konge, så må han være konge over noe. Denne forståelsen av $\square\text{ק}$ blir da bundet opp mot Elohim som skaper.

JHWH som skaper og konge er også kjent fra andre salmer. Sal 95,3.5 og 96,5.10 og 100,3.⁶⁹ Disse tre salmene peker alle på at JHWH som skaper og konge er to motiver som er knyttet opp mot hverandre. JHWHs kongedømme må da bli forstått i lys av skapelsen, og hans regjering over det skapte.

5.6 Skapelse

Skapelsesprosessen er klarest i Sal 74,16-17. Årstidene er del av skapelsen her, og salmisten gjør et poeng ut av at Elohim ikke bare er en årstids gud, han er hele årets gud. At Elohim er hele årets gud kan være et stikk mot Baal-religionene som hadde ulike guder for de ulike årstidene. Salmisten kan ha ment å vise at hans gud er større og har mer makt enn Baal-religionenes guder.

Årstidene var viktige for jordbruket. Det salmisten prøver på er å hente tilbake stabiliteten i hverdagen. Stabilitet betyr også stabilitet når det gjelder årstidene og dermed jordbruket.

Eksilsk-tid er en nødens tid, tempelets fall var veldig ødeleggende for Juda.⁷⁰ Tempelet som jeg forklarte i 5.2.2 var grunnstruktur for Judas verden. Ved å hente tilbake beretningen om Elohim som skaper så henter også salmisten inn beretningen om opprettelse av grunnstrukturer.

Opprettelsen av grunnstrukturen i verden betyr også stabilitet. Når stabiliteten er opprettet så er jordbruket trygt, og på denne måten henger tempelets ødeleggelse sammen med jordbruket.

Ordet som blir brukt for å skape i Sal 74,16 er $\square\text{ן}$ "å etablere, sette opp". Ordet er brukt i hifil, det betyr at ordet er aktivt, samtidig som det forårsaker noe. Det må bli forstått som at Elohim

⁶⁸ Declaissè-Walford og Jacobsen og Tanner, 2014, s 599 om vers 12-17. I fotnote 23 så gis det absolutt gode poenger om hva som skjer hvis man fjerner vers 12-17. Det som ikke overbeviser meg er blant annet denne overgangen i temaet, fra Elohims hånd til hans kongemakt.

⁶⁹ Denne salmen er noe omstridd, om dette er en kongesalme. Det finnes flere hint om at det er det, blant annet er hyrdemotivet der.

⁷⁰ Hossfeld og Zenger, 2005, s 249

gjorde slik at det/noe/noen ble etablert. Denne måten å etablere noe på kan bli sammenlignet med å sette opp et hus. Materialene er der fra før, det Elohim gjør, er å sette dem sammen.

Salmisten i Sal 74 retter blikket utover sin egen og folkets situasjon, og ser at det er Elohim som oppretter strukturen i verden. Det er han som setter grenser og former verden rundt.

5.6.1 Skapelse eller exodus-motivet?

Det er en mulighet for at ordet בקע "kløyve, splitte" i Sal 74,15 referer til skapelseshandling. בקע passer godt med at Elohim tar bort vannet fra jordens overflate og lar land komme til syne, slik som i 1 Mos 1,9.⁷¹ Skapelsesprosessen blir også sett på som en del av frelsesverket som blir nevnt i Sal 74,12. Det er mulig at Sal 74,13-15 kan bli forstått som en "precreation"⁷² prosess som Dennis Sylva har formulert det. Resultatet av "precreation" er da det som skjer i Sal 74,16-17.⁷³

Men det er godt mulig at בקע også referer til 2 Mos. 2 Mos 14,16 bruker også בקע. I 2 Mos 14,16 ber JHWH Moses om å reise sin stav for å splitte sivsjøen. Denne referansen til 2 Mos 14,16 er viktig, selv om John Day sier at det ikke er et poeng i at det finnes allusjoner til exodus i Sal 74.⁷⁴ At בקע er en referanse til 2 Mos 14 og dermed exodus-motivet er viktig fordi det er med å etablerer en link mellom Sal 74 og exodus-motivet.

Ordet שבט i Sal 74,2 blir oversatt til "stamme", sammen med קניית "skaffe, få, kjøpe, vinne" ser vi en klar exodus referanse.⁷⁵ Referansen går på at den eneste gangen Juda som stamme blir fridd ut, er i exodus-motivet. Det er først ved utgangen av Egypt at JHWH vinner sitt folk. Når de første leserne hører dette, blir det forventet flere exodus-referanser lengre ut. Man blir satt inn i tankene om exodus og Elohims store frelseshandling. Andre setninger blir også tydeligere da, som Sal 74,14. I Sal 74,14 blir Leviatan knust og gitt som mat, det kan være referanse til maten Juda fikk i ørkenen.

5.6.2 Mytologisering

Det som nok skjer i Sal 74 er mytologisering av exodus-historien.⁷⁶ Den skal demonstrere hvor stor Elohim er. At hans kraft er større enn andre guders. Mytologiseringen som dette skjer også i Josva

⁷¹ Tate, 1990, s 252

⁷² Før-skapelse. Sylva forstår dette som en prosess som leder frem til skapelsen. Bak dette ligger kaoskampmotivet. Det snakker jeg mer om lengre nede i oppgaven.

⁷³ Sylva, 2011, s 247

⁷⁴ Day, 1985, s 23

⁷⁵ Her er det viktig å huske at ved skapelsen, som var det ikke stammer. Den eneste store hendelsen som skjedde med Juda fra "gammelt av" var Exodus. קניית kan også være referanse til skapelse. Men sammen med ordet for stamme og det å arve, så blir dette vanskelig. Exodus referansen er klar.

⁷⁶ Mytologisering er når en historisk begivenhet får tilskrevet mytiske aspekter. Den historiske begivenheten kan i ulik grad bli dekket til av det mytiske aspektet. Et godt eksempel på dette er nettopp Sal 74. Her blir farao en mytologisk beist, mens folket som reddet ut av Egypt, blir ikke bare reddet, det skjer en skapelse her. Mytologisering gjengir det historiske men med en ny drakt. Det kan også bli tillagt aspekter som opphøyer en karakter eller undergraver den. Mytologiseringer er ofte med å gjør skillet mellom de slemme og de gode, mer klart.

3. Exodus-fortellingen blir her overført til en ny kontekst og brukt om igjen.⁷⁷ En måte å tolke Jos 3 på er at den skal polemisere mot Egypt og dens guder. Den skal da vise at JHWH er sterkere og vant dem ved flukten fra Egypt.

Mytologiseringen av hendelsen gir en dobbel dimensjon til hva som skjedde. Begge disse dimensjonene er nødvendige for å forstå det fulle bilde. Fordi myten får frem det kosmiske, mens det historiske konkretiserer det.⁷⁸

Det er ikke bare Elohim sine tilhengere som slipper unna Egypt og slavearbeidet. Det er Elohim selv som kjemper for deres sak. Elohim viser seg som den universelle kongen og overvinner både Egypts hær og samtidig deres guder.

5.7 Baal-religionenes Leviatan

De første leserne ville ha kjent igjen Leivatan. Dette var nok et ganske anerkjent vesen fra Baal-religionene. Leviatan er i utgangspunktet en skremmende karakter. Leviatan blir knust av Elohim og viser at Elohim har full kontroll. Dette er noe som sannsynligvis hadde vært beroligende for de første leserne. Det var viktig å vise at Elohim enda var i full kontroll. Siden tempelet var ødelagt, så var nok dette en tid som følte ustabil for Juda. Juda mente at Elohim hadde kraften til å knuse fienden, og dermed gjøre verden stabil igjen. Juda ville gjerne vise at det ikke bare var Baal-religionene som hadde en sterk gud, men at judeerne også hadde en sterk gud.⁷⁹ I Ugarit så blir Leviatan fremstilt ganske lik som i Gamle Testamentet: "If thou smite Lotan, the serpent slant, Destroy the serpent tortuous, Shalyat of the seven heads".⁸⁰ Disse tekstene alluderer ikke til noe skapelse, men heller Baals seier over hans motstander.

I Ugarit så er det den høyeste guden El som er skaperguden. El er ikke kjent for å gå i kamp slik som Baal.⁸¹ John Day mistenker at selv om det ikke sies noe direkte om skapelsen i de ugaritiske tekstene, så ligger det til grunn. Det er innforstått med syklusen som skjer i Baal-religionen.⁸²

Salme 74 er også den teksten hvor det blir referert til et flertall av hoder. Disse syv hodene som det står om i Ugarit teksten over. ראש "hode" (flertall konstruktus) står til Leviatan, og dermed viser til flere hoder. Sal 74 har den eneste referansen i Gamle Testamentet til de syv hodene som Leviatan har i Ugarit. Hodene dukker derimot opp igjen i Johannes åpenbaring 12.

⁷⁷ Hossfeld og Zenger, 2005, s 249

⁷⁸ Mays, 1994, s 245

⁷⁹ Ugarit er en tekst som viser til Baal-religionenes myter og gudetrou. Dessverre er Ugarit-teksten ikke en hel tekst, men stykkevis. Tekstene ble funnet på 1920-tallet.

⁸⁰ Pritchard, 1958, s 108.

⁸¹ Day, 1985, s17

⁸² Day, 1985, s 17

Leviatan ser ut til å være det eneste navngitte monsteret som blir nevnt i Sal 74. תנין peker på at det finnes flere drager, men det er bare en drage som er kjent i bibelen. Denne dragen har to navn som er kjent i bibelen, Rahab og Leviatan, mens תנין ikke er et egennavn. Det er heller et navn på arten drage.⁸³ Det er mulig at תנין referer til faraos hær, og at Leviatan er lederen for hæren, nemlig farao.

צײם "vilt beist, ørkenboere, utroper" i Sal 74,14 er tvetydig. Ordet står her i flertall, noe som kan være et stort tegn på at det er "de som bor i ørkenen". צײם kan referere til en ørkendrage som representerer ørkenen. Ørkenen truet det å dyrke landet, og ble sett på som en motstander av liv.⁸⁴ Men det er lite trolig at salmisten har ment en ørkendrage i Sal 74,14. Grunnen til at det er lite trolig er fordi at ørken og vann blir brukt om hverandre i beskrivelse av kaos i orientalske myter, ikke mot hverandre.⁸⁵

5.8 Tredje del: Vers 18-23

Denne tredje delen er den avsluttende oppfordringen til Elohim å handle. I 74,22 bruker salmisten rettslig språk og ber salmisten Elohim om å forsvare sin sak. Hans sak er knyttet til tempelets fall og folkets mangel på profeter og sikkerhet. På en måte så ser man at salmisten bygger saken opp gjennom salmen. Først så er det grunnen til at saken blir ført, altså ødeleggelsen av tempelet. I andre del er det argument for at Elohim kan ordne opp i ødeleggelsen. Dette bygger opp til tredje del hvor saken er satt.

Det blir klart at fienden utfordrer Elohim. De anklager Elohim for å ikke være den største guden. Det er opp til Elohim å svare på anklagen og ropet om hjelp fra salmisten og Juda. Salmen ender uten at svaret på anklagen kommer. Man blir sittende igjen i spenning om Elohim svarer og om han faktisk kan ordne opp. Forsvaret til salmen blir å overbevise om at Elohim ikke er svak. Og svare på spørsmålet: Er Elohim sterk nok til å stå opp mot de babylonske gudene? Eller er han bare en liten lokal gud?

5.8.1 Navneteologi

Tempelet var stedet for Elohims navn, Sal 74,7 peker på det. Dermed er bruken av Elohims åpenbarte navn JHWH viktig. Det spiller inn på navneteologien.

I det Deutronomistisk historieverk finner vi overgangen fra antropomorfisme av JHWH i J-kilden til en mer abstrakt og transendent JHWH.⁸⁶ JHWH er ikke selv tilstede i tempelet, men hans

⁸³ Wakeman, 1973, s 79

⁸⁴ Hossfeld og Zenger, 2005, s 248

⁸⁵ Hossfeld og Zenger, 2005, s 241

⁸⁶ Det Deutronomistiske historieverk er regnet for å være en samling med bibelske bøker som går fra 5 Mosebok til 2 Kongebok. Verket er forstått som en samling som har lignende teologi og har mening.

navn. JHWHs navn er en indikasjon om det abstrakte nærværet til JHWH.⁸⁷ I 5 Mos 12,11 ser vi at det er navnet som skal bo, at JHWH skal la sitt navn være til stede blant folket finner vi flere andre steder i 5 Mos.⁸⁸ At JHWH ble forstått mer abstrakt og transendent var en avmytologisering av JHWH, JHWH ble forstått mindre menneskelige. JHWH var nå bare hypostatisk tilstede i tempelet.⁸⁹

Salme 74 blir regnet som å være en del av det elohistiske psalteret.⁹⁰ Det blir ekstra merkbart når det i Sal 74,18 bruker JHWH. Sal 74,18 burde bli sett sammen med Sal 74,10, som er en parallell. Salmen beveger seg fra at JHWH blir spottet, til Sal 74,21 hvor navnet skal bli lovprist.⁹¹ Dette kan være et redaksjonelt spørsmål, at JHWH-navnet måtte bli med i Sal 74,18 for at dette poenget med parallellen i Sal 74,10 ikke skulle bli mistet.

Hvem Elohim er, blir åpenbart av hans navn. For i semittisk kultur, var navn og personlighet noe som hang sammen. I 1 Sam 25,25 ser vi et eksempel på dette "Bry deg ikke om den ondsinnede Nabal, herre. For som han heter, slik er han. Nabal, 'dåre', heter han, og full av dårskap er han". Her ser vi at Nabal sitt navn er også en del av hans karakter. Slik som Nabal blir også JHWHs navn ivaretatt. JHWHs navn sier også noe om hvordan han er. "For mitt navns skyld holder jeg min harme tilbake"⁹²

Det er JHWHs personlighet som blir åpenbart gjennom navnene sine.⁹³ JHWH navnet er det navnet JHWH åpenbarer for Moses igjennom en brennende busk. Det er JHWH-navnet som ser ut til å bære størst vekt blant navnene. JHWH oversettes gjerne til "Jeg er" eller "Jeg er den jeg er". Det har også ført til at det senere ble forbudt fra å uttale, fordi frykten for å misbruke navnet ble så stor. En episode som viser alvoret i det å misbruke JHWHs navn, ser vi i 3 Mos 24,10-16. Her blir en som spotter JHWHs navn steinet til døden.⁹⁴

At navnet er viktig kommer frem igjennom Sal 74. I Sal 74,21 er det en bønn om at de fattige og trengende skal få lov å tilbe Elohim's navn.⁹⁵ Det gir mest mening at de fattige og trengende er Judas folket som helhet. De er nemlig veldig trengende etter tempelets ødeleggelse i 587 f.kr. og at de ble ført ut i eksil.

Sal 74,19 uttrykker denne farlige situasjonen som Juda er i, og hvilken fare som fienden utgjør for dem. Uttrykket חַיִּים נְפִישׁ "levende vesen, et aktivt vesen, et dyr" i Sal 74,19 gir mest mening ut fra

⁸⁷ Richter, 2002, s 7-8

⁸⁸ 5 Mos 14,23; 16,2; 16,6; 16,11; 26,2

⁸⁹ Richter, 2002, s 9. Hypostatisk betyr at tilstedeværelsen av JHWH var av en annen realitet enn den fysiske. JHWH var i sin essens tilstede, JHWHs essens var hans navn.

⁹⁰ Det elohistiske psalteret er en salmesamling som bruker Elohim foran de andre navnene på guden til Juda.

⁹¹ Hossfeld og Zenger, 2005, s 249

⁹² Jes 48,9

⁹³ Mettinger, 1988, s7-8, om navn og personlighet.

⁹⁴ Mettinger, 1988, s15

⁹⁵ Hossfeld og Zenger, 2005, s 249

konteksten, om det er snakk om et vilt dyr. Et dyr som sluker duens sjel. Duen kan her referere til offer eller et uskyldig dyr som representerer Juda. Juda blir sammenlignet med et uskyldig offer som står ovenfor et vilt dyr. Juda er i ferd med å bli slukt. Tempelet og Jerusalem er ødelagt, dermed mangler de en plass å tilbe. Navneteologien er sterkt knyttet opp mot lovprisning og dermed tempelet hvor dette har sitt klimaks.

I 5 Mos 12,11 så blir navnet knyttet til tempelet. Det er JHWHs דָּבָר som skal bo i tempelet, ikke JHWH selv. Slik løser Juda spørsmålet om hvordan en gud kan få plass i et tempel. Selv om JHWH er for stor for tempelet, så kan navnet hans bo der. Han er immanent igjennom navnet sitt i tempelet.

JHWHs nærhet var på sitt sterkeste i tempelet. Denne immanensen uttrykker 2 Mos 20,24: "Overalt hvor jeg lar navnet mitt nevnes, skal jeg komme til deg og velsigne deg." Det var i tempelet og synagogen hvor JHWHs navn ble utropt. Det å påkalle JHWHs navn var også knyttet opp mot teofanier, en guddommelig åpenbaring. Slik ser vi i 2 Mos 33,19 "Jeg vil la all min godhet gå forbi deg og rope ut for deg navnet Herren." Dette sier JHWH til Moses, før han skal åpenbare seg for ham. Her åpenbarer JHWH navnet sitt JHWH for Moses.⁹⁶ JHWHs navn er altså viktig. Det er knyttet til åpenbaringen om hvem JHWH er, hvor JHWH er og hvordan Juda tilber JHWH.

5.9 Hvordan kan Sal 74 være historisk og mytisk orientert?

Salmen blir avsluttet med en påminnelse om at fiendens rop ikke vil opphøre. Elohim's navn fortsetter å bli spottet. Når fienden spotter så blir det beskrevet som רִיב i Sal 74,23. רִיב er et interessant ord siden det kan bety "brølet av bølger". Det kan også bety "opprør" og "bråket fra en kamp", og dermed referere til det som skjer i tempelet. Denne tvetydigheten passer godt inn i salmen. Ordet kan både referere til ødeleggelsen av tempelet i Sal 74,4-7 og 74,13-15. Hvis det er fienden i tempelet, så er det anklagene som fienden roper opp mot Elohim. Slik som i Sal 74,19 så blir det tatt frem at fienden er noe mer enn et vanlige mennesker. De er som beist, som kaoskreftene som truer Juda og Elohim. Det mytiske glir inn i alt og spiller inn en dobbel rolle også her. Men dette gjøres ikke bare av fienden.

Elohim's verk får både mytiske og historiske trekk ved sin handling, hans handling er til for å overvinne disse kreftene. I Sal 74,15 så blir ordet יָתֵד brukt, og blir oversatt i følge BDB til "ever-flowing". Det er ikke lett å finne et norsk ord for יָתֵד , det kan bli oversatt med "mektige". Men "mektig" står i fare for å ikke understreke hardt nok hva som er ment. Det ser her ut som forfatteren vil tilregne Elohim noe som ellers er umulig, nemlig å stanse noe som aldri stanser.

⁹⁶ Mettinger, 1988, s 9

Det er Elohim som viser sin makt i møte med både det historiske og mytiske. יהוה kan speiles i אלהים som blir brukt i Sal 74,23, som betyr at noe "fortsetter å skje". Fiendens rop stopper ikke. Men Elohim som har stoppet det ustoppelige før, kan gjøre det. Men Salmen kommer ikke med noe svar på om dette skjer.

6 Exodus-motivet

Hvordan bruker så Sal 74 exodus-motivet?

Dette er spørsmålet som denne temadelen vil svare på. Som vi så i analysen av Sal 74, så finner jeg flere fellestrekk mellom exodus-motivet og Sal 74. Blant disse fellestrekene er det Sal 74,2, hvor Juda er omtalt som en stamme som blir løst ut. Vi finner også hint i 74,13 og 15, hvor vannet splittes. I analysen holdt jeg meg nær til teksten, og ga de ulike aspektene et nærmere blikk, det jeg gjør i denne delen av oppgaven er å fokusere blikket inn mot hva exodus-motivet og Sal 74 har til felles. I denne delen av oppgaven trekker ulike temaer som Sal 74 har til felles med exodus-motivet. Blant temaene jeg vil trekke frem er det blant annet splittelsen av havet, frelse som skapelse og Elohim som kriger. Disse temaene ser jeg på gjennom bibelske tekster som viser til likheter mellom Sal 74 og exodus-motivet. Jeg tar også opp utenom bibelske tekster som gir kontekst og forklaring på temaene som er felles mellom Sal 74 og exodus-motivet.

6.1 Tolkingsnøkler

Tolkingsnøkler er selve nøklene til å forstå en tekst. Disse nøklene hjelper oss å forstå hva "verden i teksten". I dette avsnittet vil jeg vise til noen slike tolkningsnøkler som peker oss i retning av exodus-motivet. Fokuset er at Sal 74 sammenlignet med exodus-motivet vil gi oss en klarere forståelse av innholdet i Sal 74. Jeg vil her peke på tre tolkningsnøkler som gir oss adgang til å forstå "verden i teksten" i Sal 74. Den første tolkningsnøkkelen er אלהים som betyr å kjøpe eller arve. Den andre tolkningsnøkkelen er hvordan Sal 78,13-15 speiler Sal 74,13-15. Den tredje tolkningsnøkkelen finner vi i Sal 74,21, hvor Salmisten ber om at de fattige og trengende skal få lovprise igjen.

6.1.1 Hvordan relaterer Sal 74,2 til exodus?

I Sal 74 finner vi allerede i vers 2 noe som peker på exodus-motivet. Det jeg har oversatt til i vers 2 til "arvelodds stamme" er אלהים "arve, arvelodd, eie, kjøpe" sammen med שבט "stamme". "Stammen" som Elohim har som sitt "arvelodd" er Elohim's folk Israel, og minner om at Israel er Elohim's eiendom som er nedarvet. Men Elohim har ikke bare arvet folket, han har kjøpt det fri, bruken av

קנה "kjøpe, eie" vitner om dette. Elohim har kjøpt sitt folk fri noe som gir et ekko av 2 Mos 15,16 sitt קנה.

Gerhard von Rad mener at Israels frelse ble fra 5 Mosebok og fremover ett av de dominerende temaene. Von Rad mener at קנה ble synonymt med det å frelse. Men viser egentlig til at JHWH gjenopptar sin eiendom igjen.⁹⁷ Tanken om at Elohim kjøpte fri sitt folk fra fangenskapet i Egypt er forstått som frelse for Israel. Det at Elohim frelste sitt folk fra fangenskap passer også bedre med exodus-motivet siden det å kjøpe noe insinuerer at en handel har skjedd. Slik Sal 74 og 2 Mos fremstiller exodus-motivet så finner vi ingen handel som skjer mellom Elohim og faraoen i Egypt. I Sal 74 er det derimot en kamp mellom Egypt og Elohim.⁹⁸ I 2 Mos så prøver JHWH og Moses og overtale farao gjennom plager. Von Rad sin tanke om at קנה er forstått som frelse gir mening i forhold til motivene som fremstilles i Sal 74 og 2 Mos, fordi vi mangler en handel mellom farao og Elohim.

Etter Josefs død i 2 Mos 1, så blir det et skifte av farao. I følge 2 Mos 1,8 kom en ny farao som ikke kjente til Josef, og hele Israel mister makten. De blir satt i slaveri. På slik sett mister JHWH sitt folk til Egypt. De er nå under regjeringen av en farao som ikke verdsetter Israel. JHWH vil da få tilbake sitt folk, og er omtalt i Salme 74 som "arvelodd". Dette eieforholdet er også uttrykt i 1 Kong 8,53: "For du, HERRE Gud, har skilt dem ut som din eiendom fra alle folkeslag på jorden, slik du sa gjennom din tjener Moses da du førte våre fedre ut av Egypt."

1 Kong 8,53 bruker ordet נחלה om eiendom. En alternativ oversettelse av נחלה er om noe som er nedarvet. Sal 74 bruker også נחלה i Sal 74,2. Tanken om JHWHs folk som nedarvet og/eller hans eiendom er et gjentakende fenomen i Gamle Testamentet.⁹⁹ Når Sal 74 så tidlig som i vers 2 introduserer exodus-motivet, så gir det oss en tolkningsnøkkel for resten av teksten.

6.1.2 Hvordan spiller Sal 78 og 74 sammen om å peke på exodus-tradisjonen?

Den andre tolkningsnøkkelen er Sal 74,15, hvor Elohim splitter havet. Splittingen av havet referer til når Moses rekker ut hånden sin over sjøen og deler havet.¹⁰⁰ Salme 78 bruker בקע "splitte" både i vers 13 og 15: Vers 13: "Han kløvde havet og førte dem over mens han lot vannet stå som en voll." Vers 15: "Han kløvde klipper i ørkenen og lot dem drikke som fra det store dypet." Begge versene viser til exodus-motivet. Men de viser til to ulike hendelser der. Vers 13 viser til siv-sjø underet. Mens vers 15 viser til vann-underet i ørkenen. Disse to versene er ganske like versene i Sal 74: Vers 13 "du er det som med din kraft splittet havet" og vers 15 "Du er det som kløyvde kilden og

⁹⁷ Von Rad, 1975, s176-177

⁹⁸ Kampen mellom Elohim og farao er fremstilt i Sal 74,12-17, er nærmere innsyn i kampen tar jeg for meg i 5.5

⁹⁹ 5 Mos 4,20; 1 Kong 8,51; Jes 19,25; Jer 10,16; Joel 2,17

¹⁰⁰ Denne splittelsen av havet finner vi blant annet i 2 Mos 14,21.

strømmen med vann".¹⁰¹ Versene i Sal 74 og 78 er såpass like at det er vanskelig å ikke se et felles bakenforliggende motiv, nemlig exodus-motivet. Sal 78 ser likevel ut til å ha mer informasjon enn Sal 74. Versene i Sal 78 utbroderer noe mer om hva som skjer. Dermed er exodus-motivet noe klarere i Salme 78. Ordbruken i vers 13 i begge salmene er noe ulik. Sal 74 bruker פָּרַח for å dele, mens Sal 78 bruker בָּקַע. Men begge ordene har samme betydning.

En annen likhet mellom Sal 74 og 78 er at begge salmene spiller på ørkenvandringsmotivet i exodus-motivet. I Sal 78,15-16 og Sal 74,15 omtaler de samme hendelsene som 2 Mos 17,6 og 4 Mos 20,8-11 og 5 Mos 8,15 omtaler. Disse bibelstedene forteller om Moses som slår på fjellet og det kommer vann ut fra det. På samme måte forteller også Sal 74 og 78 om mat underet som Elohim utretter i ørkenen. I Sal 74,14 får folket Leviatan som mat i ørkenen mens i Sal 78 tester folket JHWH. I Sal 78,24 så kommer det manna fra himmelen. Sal 74 og 78 omtaler det samme som skjer i 2 Mos 16 og 4 Mos 11 og 5 Mos 8,16.

Både Sal 74 og 78 er også Asafsalmer. Når begge salmene har så likt språk og begge hører til samme gruppe, så kan vi lese dem i lys av hverandre. Dette betyr at siden Sal 78 handler om exodus-motivet, så gjør også Salme 74 det.

Selv om likhetene mellom vers 13 og 15 i både Sal 74 og 78 er veldig like, så skiller salmene seg fra hverandre også. Sal 78,10-11 retter sin klage mot Juda, og ulydigheten til folket: "De holdt ikke Guds pakt og nektet å følge hans lov. De glemte hans gjerninger, de underfulle verk han hadde vist dem." Dette er derimot ikke tilfellet med Sal 74 som retter klagen opp mot JHWH i Sal 74,1-2. Ulikheten mellom Sal 74 og 78 stopper ikke med hvem de retter klagen mot, men gjør det klart for oss at salmene spiller ulike funksjoner og har forskjellige formål.

Språket i Sal 78 hjelper oss på vei med Sal 74, og vi får en tolkningsnøkkel på vei inn i "verden i teksten" i Sal 74. Denne tolkningsnøkkelen åpner opp den andre delen av salmen, og viser oss hvordan exodus-motivet er tilstede i Sal 74,12-17.

6.1.3 Hvordan peker lovprisning tilbake på exodus?

Den tredje tolkningsnøkkelen er Sal 74,21, som uttrykker at de fattige og trengende må få lov å lovprise Elohim navn igjen. Dette kan være et uttrykk for det Israel ble kalt ut av Egypt for å gjøre. Israel hadde lenge vært under Egypt. JHWH holder i 2 Mos 4 på med å overtale Moses til å hente Israel ut av fangenskapet og i 2 Mos 4,22-23 så omtaler JHWH Israel som sin sønn. JHWH ber Moses hente sønnen (Israel) ut, så han kan עָבַד "jobbe, tjene" for JHWH i ørkenen. עָבַד som formålet for å dra ut i ørkenen blir gjentatt i 2 Mos 5,1. 2 Mos 5,1 bruker ordet חַגֵּג "å holde pilgrims fest" som en del av formålet for å dra ut i ørkenen. 2 Mos 7,16 bruker עָבַד "jobbe, tjene" igjen om

¹⁰¹ Egen oversettelse.

formålet med å dra ut i ørkenen. Både tjene og feire hører til tilbedelsen av JHWH. Utover i historien med landeplagene så er עֲבָדָה gjentatt og forblir målet ved å dra ut i ørkenen. Målet er å tjene JHWH. Slik som Israel var i Egypt og ikke fikk tjene JHWH, så er Juda i Sal 74 igjen uten en plass å tjene JHWH. Sal 74 kaller med andre ord på en ny utferd. Slik at de på nytt kan få tilbe og tjene JHWH.

Sal 74,21 gir oss enda en tolkningsnøkkel til "verden i teksten" til Sal 74. Denne tolkningsnøkkelen får oss til å rette blikket til før Israel fikk dra ut i ørkenen. Salmisten til Sal 74 uttrykker at slik situasjonen er i eksilet er lik eller lignende slik den var før utgangen av Egypt. Både i Sal 74 og i 2 Mos så er formålet det samme for Elohim's handling, nemlig at de skal få tilbe/tjene ham igjen.

6.2 Hvordan er skapelses-motivet relevant for exodus-motivet?

Skapelsen som vi ser i Sal 74,16-17 er en del av den frelsende handlingen som salmisten sier i Sal 74,12. Dermed er skapelse en del av Elohim's frelsende handling ovenfor Israel.

Sal 74,16-17 er begynnelsen for Israel og på sett å vis Israel skapelse. Det er dette vi ser i Jes 43,1: "Og nå, så sier HERREN, som skapte deg, Jakob, som formet deg, Israel: Vær ikke redd! Jeg har løst deg ut, jeg har kalt deg ved navn, du er min." Jes 43,1 i likhet med Sal 74, blander frelse og skapelse sammen. Den samme sammenblanding av frelse og skapelse finner vi i 2 Mos 2,7 om JHWH som יָצַר "former" menneske. Slik som JHWH formet menneske i 1 Mos 2,7, så formet han også Israel. Denne skapelsen er av Israel som nasjon. Men det er ikke bare Israel som nasjon som blir adressert i Jes 43,1, tonen er veldig personlig. Den enkelte israelere blir fortalt at de er en del av JHWHs skapelse.¹⁰²

Sammen med skapelsen av Israel, så skjer en mytologisering. Noe som støtter denne mytologiseringen er også Jes 51,9-10:

Våk opp, våk opp og kle deg i kraft,
du HERRENS arm!
Våk opp som i gamle dager,
som i de eldste tider!
Var det ikke du som felte Rahab
og gjennomboret sjøhyret?
Var det ikke du som tørket ut havet,
vannet i det store dypet,

¹⁰² Westermann, 1969, s 117

og gjorde havbunnen til en vei
der de som var løst ut, kunne gå over?

Vers 10 avslører at Jes 51 referer til exodus-motivet.¹⁰³ Samtidig som det blander inn mytologiske elementer. Skapelsen av Israel ser ut til å skje gjennom kamp. Vi ser i Jes 51,9 at JHWH har vunnet over Rahab og ført folket gjennom havet, blir nasjonen Israel skapt. I Jes 51,13 ser vi referanse til skapelsen: " Du har glemt HERREN, som skapte deg, han som spente ut himmelen og grunnla jorden." Når Jesaja mener "deg" så mener han Israel som nasjon. I likhet med Sal 74 ser vi her at exodus-motivet har et skapelses-motiv ved seg. Etter at Israel har blitt ført gjennom siv-sjøen så skaper JHWH sitt folk. Vi ser dette blir nevnt i enda mer klartekst i Jes 51,16: " Jeg har lagt mine ord i din munn og skjult deg i skyggen av min hånd. Jeg har spent ut himmelen og grunnlagt jorden og sagt til Sion: "Du er mitt folk.". Sistnevnte "Du er mitt folk" er satt sammen med skapelses-motivet, dette er ikke tilfeldig. Både i Jes 51,13 og Jes 51,16 så er det samme motiv, nemlig exodus-motivet. JHWH snakker til Juda om sin handling med dem og oppstandelsen og skapelsen av Israel som et folk. I Jes 51,9-10 ser vi at JHWH kjemper for sitt folk, han vinner, frelser dem fra fienden og dette leder ut i Jes 51,13 og Jes 51,16 som er skapelsen av Israel. Dette narrativ kjenner vi også igjen i Sal 74, fra kampen til frelsen og skapelsen. Den andre delen av Sal 74 har akkurat det samme narrativet som Jes 51. Først kjemper Elohim med fienden i Sal 74,14 også fører kampen ut i skapelse i Sal 74,16-17. Det frelsen omtaler salmisten i Sal 74,12, og dermed omslutter hele den andre delen av salmen.

Exodus-motivet handler om JHWHs vilje til å skape. Fortellingen er større enn seg selv. Det er ikke bare JHWH frelsende handling som står i fokus. Fortellingen får kosmologisk betydning når salmisten lar farao representere kaoskreftene. Plagene som Egypt opplever er JHWHs måte å vise hans unike kraft på. Når Juda blir ført ut og frelst fra Egypt, så er skjer det noe kosmologisk også. JHWH skaper nytt liv, livet blir brakt tilbake til hva det skulle være. JHWH sin intensjon er å gi livet tilbake til sin skapning.¹⁰⁴

6.3 Pakt og skapelse

Elohim fører sitt folk ut av Egypt for å frelse, men også for å gjøre pakt med dem. Selve pakten-inngåelsen skjer i 2 Mos 24. Her har Moses vært opp på Sinai og mottatt lover og forskrifter som JHWH har gitt. For JHWH er loven en del av skapelsen. Så når JHWH gjør pakt med folket, så er det en videreføring av skapelse. Det skaper struktur for samfunnet.¹⁰⁵ 2 Mosebok har også funksjon

¹⁰³ Rad, 1975, s 178

¹⁰⁴ Birch et al., 2005, s 102-103

¹⁰⁵ Birch et al., 2005, s 127

som oppfyllelsen av 1 Mosebok og løftene der. Det er en antatt videreføring fra fortellingene i 1 Mosebok. Blant løftene som blir oppfylt i 2 Mosebok er løfte om fruktbarhet i 1 Mos 1,28. Løfte blir oppfylt i 2 Mos 1,7, hvor Israel har blitt mange. Det andre løfte er et løfte om land i 1 Mos 12,1-3. Dette løftet blir oppfylt i det Israel får Kanaans land, det er tanken bak 2 Mos 3,8.¹⁰⁶ At 2 Mos knyttes så sterkt til skapelsen og 1 mosebok er viktig. Skapelsen stopper da ikke i 1 Mosebok, den fortsetter i 2 Mosebok.

Tanken om at Elohim fortsetter skapelsen er noe vi ser i Salme 74. Overgangen fra det mytiske exodus-motivet til skapelse i Sal 74,16-17 er derfor i analogi med exodus-motivet. Fordi skapelsen slutter ikke i 1 mosebok. Sal 74 snakker ikke om skapelsen fra 1 Mosebok. Det som blir beskrevet er hvordan Juda som nasjon ble til. Denne fortsettelsen av skapelsen og exodus-motiv fortsetter også i andre tekster. I Jes 43,18 ser vi at dette enda er noe som skjer: "Dere skal ikke minnes de første ting, ikke tenke på det som hendte før. Se, jeg gjør noe nytt. Nå spirer det fram. Merker dere det ikke? Ja, jeg legger vei i ørkenen, elver i ødemarken." Exodus-motivet og skapelsen blir uttrykk for JHWHs skapende og frelsende handling.¹⁰⁷ De skapende og frelsende handlingene gir liv og håp til Juda. Tanken om håp og liv gir gjenklang i Salme 74. Sal 74 bruker exodus og skapelse som et uttrykk for Elohims handling. I Sal 74,12-17 er det nettopp et slikt ekko som lyder, Elohim har gjort det før, og han gjør det enda. Men Sal 74 setter samtidig spørsmål ved om Elohim vil gjøre det igjen, fordi Salmen ikke ender med Elohims handling.

Kampen, frelsen og skapelsen fortsetter. Men salmisten til Sal 74 lurte på om Elohims frelsende og skapende handlinger har stoppet. Vil Elohim kjempe for dem, frelse og skape på nytt?

6.4 Hellig fjell

Sal 74,2 referer til fjellet Sion. I konteksten så viser det til frelsen Elohim brakte til Israel. Elohim som i Sal 74 bor på Sion. Det er ikke klart hvordan fjellet Sion passer inn med exodus-motivet, derfor må det bli satt inn i sin rette kontekst.

2 Mos 15,17 synger: "Du skal føre dem inn og plante dem på fjellet som er din eiendom, på stedet du har gjort til din bolig, Herre, helligdommen som dine hender har grunnlagt, Herre." Folket blir brakt fra vannet til Fjellet. Et hellig fjell. Det er usikkert hvilket fjell dette er, men det er mulig at det er Sion. Det er også ekkoer fra myter her. Så alle hellige fjell kan bli forstått som JHWHs helligfjell.¹⁰⁸ Grunnen til at Sinai er foreslått er at det er dette fjellet som JHWH vil vise seg på. I 2 Mos 19,18 stiger JHWH ned på fjellet og kaller Moses opp på fjellet til ham. I 2 Mos 20 så får

¹⁰⁶ Birch et al., 2005, s 96

¹⁰⁷ Batto, 1992, s 111-112

¹⁰⁸ Meyers, 2005, s 121

Moses de 10 bud. Men folket svikter JHWH, de lager en gullkalv. 5 Mos 8,2 forteller hvorfor de ble straffet:

Du skal huske den lange veien som Herren din Gud førte deg disse førti år i ørkenen, fordi han ville ydmyke deg og prøve deg og få vite hva som bodde i ditt hjerte, om du ville holde hans bud eller ikke.

JHWH tester folket før det kan få det lovede land. I det lovede land er det Sion-fjellet som venter. Dette er målet for pakten. I 5 Mos 6,10 er det dette landet som ble lovet fedrene. Det lovede land er stort, og overtakelsen er ikke helhetlig.¹⁰⁹ De tar ikke over sjølinjen og det som senere ble Jerusalem blir ikke tatt over før kong Davids tid.¹¹⁰ I Jerusalem var det fjellet Sion som var JHWHs hellige fjell. Sal 76,3 vitner om at dette er JHWHs bolig.

John Durham mener at Sion er det foretrukne valget av fjell som blir referert til i 2 Mos 15,13. Han foreslår det kan funke som en introduksjon til 2 Mos 15,14-18. I 2 Mos 15,13 ser vi at målet for utfrielsen fra Egypt er å føre folket til JHWHs fjell. Dette fjellet er Sion. Frasen "JHWHs fjell", eller "fjellet som JHWH eier", er alltid en referanse til Sion. I likhet med at "ditt hellige sted" er tempelet. Sion fjellet er det nye Sinai.¹¹¹

כַּשׁ "slå seg ned, dvele" er ordet som ofte blir brukt sammen med JHWHs bolig. 2 Mos 25,8 bruker כַּשׁ om en plass for JHWH å hvile i midten av folket. Det er hvor JHWH er immanent. Sal 74,2 bruker כַּשׁ på samme måte som 2 Mos 25,8, det viser hvor Elohim ble immanent. Sal 74,2 viser dermed til tradisjonen om hvor Elohim ble immanent. Denne tradisjon om at Elohim blir immanent på et fjell går tilbake til blant annet 2 Mosebok og Sinai fjellet. I Sal 74,2 ber salmisten Elohim om å huske tilbake til utfrielsen av Egypt, og ikke minst Sion. Det er Elohim tilstedeværelse og immanens som salmisten savner, i det jeg antar er eksilsk-tid. Når salmisten for Sal 74 ber Elohim huske utfrielsen fra Egypt så er det fordi det er en forbilledlig tid, hvor Elohim var nær folket. Elohim var nær på Sion, men i den eksilske-tid så er tempelet ødelagt og salmisten mangler denne nærheten av Elohim.

6.5 Krigeren JHWH

2 Mos 15,3 omtaler JHWH som en איש מלחמה "mann av krig, kriger". JHWH er den som kjemper for Israel. En viktig side ved JHWH som kriger er at han slåss mot kaoset og for rettferdighet. Det er JHWHs skapende kraft som kjemper mot kaoskreftene.¹¹² I 2 Mos 15,3 er JHWH en kriger, mens

¹⁰⁹ Bright, 1960, s 122

¹¹⁰ Bright, 1960, s 122

¹¹¹ Durham, 1987, s 208-209

¹¹² Birch et al., 2005, s 114

i Sal 74,12 er han en konge. Det blir klart for oss at disse to beskrivelsene av Elohim har likhetstrekk. Begge motivene har kamp ved seg. Faktisk så erklæres JHWH som konge i 2 Mos 15,18. Millard C. Lind foreslår å tolke det som at JHWH går fra å være kriger, til konge. Etter at fienden er overvunnet så får JHWH status som konge.

6.5.1 Elohim og Baal

Lind mener at dette skjer på samme måte som i Ugarit-skriftene. Her vinner Baal over Yam, og gudene erklærer Baal som konge.¹¹³ Men det er også en viktig forskjell på Israel og andre religioner i det gamle Midtøsten. I disse religionene så slåss gudene ved siden av folket. JHWH gjør krav på kongedømme alene. Når da Israel vil ha en menneskelig konge, så er dette en avvisning av JHWH som konge.¹¹⁴ Dermed så er det også JHWH som alene slåss i exodus og alene den som vinner.¹¹⁵ Både 2 Mos 15,13 og Sal 74,4 nevner det hellige stedet for Elohim, dette er Elohims bolig. I 2 Mosebok ser vi at Elohim kjemper og vinner over Egypt, før han får sin bolig. I 2 Sam 7,13 hører vi om denne boligen til JHWH: "Han skal bygge et hus for mitt navn, og jeg vil trygge hans kongetrone til evig tid.". 2 Sam 7,13 ligner på noen av skriftene fra Ugarit som omtaler Baal:¹¹⁶ "Now, your enemy, Baal, now you will kill your enemy, now you will annihilate your foe. You will take your eternal kingship, your dominion forever and ever."¹¹⁷ Baal blir lovet evig kongedømme om han vinner over Yam. Baal vinner så over Yam, men han har ikke noe hus. Huset er viktig. Det er et tegn på hans kongedømme. "But Baal has no house like the other gods, no court lik Asherah`s sons"¹¹⁸ Uten et hus, så har ikke Baal en trone å sitte på, og da er ikke Baal som de andre gudene.

Det er flere likheter mellom Baal og JHWH, begge får kongedømme ved å vinne over en fiende, og bygger seg så et hus. Narrativet om at Elohim må først vinne seg et hus ser ikke Sal 74 ut til å følge. Sion blir nevnt kort i Sal 74,2, det er her Elohim dvelte ved Sion. Narrativet kan ha forsvunnet fordi Elohims bolig har blitt ødelagt, og salmisten for Sal 74 er smertefullt klar over det. Det både Baal-religionene og Sal 74 peker på er at huset for en gud er viktig. For JHWH så var utfrielsen av Juda fra Egypt og reisen gjennom ørkenen måten å få seg bolig i tempelet på. For Baal var det i kamp med Yam. Smerten over at JHWHs hus er nå ødelagt er den store klagen i Sal 74, bak klagen ligger også kunnskapen om at huset for en gud er viktig. Huset er viktig for Elohims nærvær blant Juda. Både Baal og Elohim kjempet for å få sitt hus, begge gudene kjempet mot kaoskrefter som truet. Hvilke kaoskrefter er det Elohim kjemper mot?

¹¹³ Lind, 1980, s50-51

¹¹⁴ 1 Sam 8, 19-20 og 1 Sam 8,7

¹¹⁵ Lind, 1980, s 52-53

¹¹⁶ Meyers, 2005, s 121

¹¹⁷ Coogan og Smith, 2012, s114. Nå, din motstander, Baal, nå vil du drepe din motstander, nå vil du ødelegge din fiende. Du skal ta ditt endeløse kongedømme, ditt herredømme for alltid og alltid."

¹¹⁸ Coogan og Smith, 2012, s123. "Men Baal har ikke noe hus som de andre gudene, ingen gård lik Asherah`s sønner"

6.5.2 Kaoskreftene

John Day påstår at vi ikke finner guddommelig konflikt i 2 Mos 14 eller 15. Han mener exodus-motivet er rent historisk, uten et personifisert vann. Men han ser likevel at 2 Mos 14-15 har blitt påvirket av motiver som kommer fra kaoskampf. Day ser likheter mellom JHWH og Baal-religionene, blant annet at etter Baal overvinner Yam blir han kronet, det samme gjør Elohim. Elohim overvinner Egypt for så å bli utropt som konge. Argumentet til Day er at vannet er bare et instrument for Elohim. Han bruker vannet til å bekjempe farao og hæren hans. Dermed er ikke kampmotivet tilstede mellom JHWH og kaoskreftene.¹¹⁹ Day kaller det som skjer her for historifisering.¹²⁰ Når de diverse kaosmonstrene blir brukt om en nasjon, så går de bort fra å være en guddommelig kamp. Da blir kaoskreftene et symbol på den dominerende makten. Kampen går fra å være med havet, til å være ved havet i exodus-motivet. Det Day legger til grunn her, er ordet תהום "dypet", havdypet eller urhavet som truer verdens orden. Denne truende makten finner Day i תהום som det blir brukt i 1 Mos 1. Day knytter skapelse og kaoskreftene sammen gjennom å referere til תהום som representant for kaoskreftene.¹²¹ Men er det kaoskreftene som en del av skapelsen i 1 Mos 1 vi ser i Sal 74?

6.5.3 Mytisk kamp

Kaoskreftene er avbildet som Leviatan og dragene i Sal 74. Det er derimot ikke like fremtredende i 2 Mos 14-15. Men Carol Meyers mener at mange av aspektene i 2 Mos 14 og 15 er mytiske. Hun mener det taler for at Baal-religionene er bakgrunn for mytologien.¹²² Det er det beskrivende språket i 2 Mos 14 som taler for et mytisk kampmotiv her. Meyers ser på 2 Mos 15 som en gjenfortelling som gir rom for det mer emosjonelle ved myten.¹²³ Men den ugarittiske myten om kaoskreftene blir ikke gjengitt. Den blir omtolket til å primært å handle om exodus-motivet. I Jes 51, 9-10 ser vi at de pregnante begrepene תהום "dypet", תנין "drage" og רהב "Rahab".¹²⁴ Dypet, drage og Rahab er knyttet opp mot kaoskampmotivet. Men i Jes 51,9-10 handler det utelukkende om exodus-motivet.

Batto kommenterer til Jes 51,9.10 at חצב "hakke i stykker" (hifil partisipp konstruktus), noe som betyr at det ikke bare er noe som har skjedd, men enda skjer. Det er ikke bare en handling som

¹¹⁹ Day, 1985, s 98

¹²⁰ Historicization

¹²¹ Day, 1985, s 10

¹²² Meyers, 2005, s 119

¹²³ Meyers, 2005, s 115-116

¹²⁴ Disse tre begrepene handler alle om kaoskrefter, Leviatan og Rahab som jeg nevnte i **5.7 Baal-religionenes Leviatan**, er knyttet opp mot Egypt.

skjedde i gamle tider. Det er noe som er pågående.¹²⁵ Men andre ord kan man si at Elohim fortsetter å drepe det onde. Det at Elohim enda kjemper mot det onde, gjør det relevant for Sal 74, som klager på en mangel av oppgjør med det onde. Det onde har ødelagt tempelet, og truer livsgrunnlaget for Juda i Sal 74,1-11. Sal 74,12-17 mimrer tilbake da Elohim handlet i utflukten fra Egypt, da han kjempet mot ondskaper der, men vil Elohim gjøre det igjen? Vil Elohim igjen stå opp å kjempe mot det onde?

6.6 Leviatan

Selv om Leviatan ofte er fremstilt som en vannbasert drage, så kan vi skille mellom vannet og dragen. תהום "dypet" som ofte blir brukt om ur-havet og kaoskreftene, kan adskilles fra לויתן "Leviatan" som også har blitt omtalt som representant for kaoskreftene. At לויתן og תהום er blitt omtalt som det samme, finner vi hos blant annet Hermann Gunkel og Day. Gunkel ser til babylonske myter, og monsteret eller gudinnen Tiamat. Han mener at תהום og לויתן er knyttet sammen igjennom Tiamat.¹²⁶ Mens Day mener at vi må se til Ugarit og Baal-religionene. Hvor לויתן og תהום er den samme igjennom å være inspirert av myten om Baals kamp med Yam og Leviatan.¹²⁷ Men å sidestille לויתן med תהום er problematisk. Det skaper problemer for hvordan vi forstår koblingen mellom Sal 74 og 2 Mos 14-15. 2 Mos 15,5 bruker תהום, men da som et verktøy for YHWH mot Egypterne. Kaoskreftene kan ikke være både vannet som drukner Egypt og Egypt, for da sluker kaoskreftene seg selv. Vi må derfor skille תהום fra kaoskreftene. For slik det fremstår i Sal 74 og 2 Mos 15,5 så er det Egypt som er kaoskreftene. Det er bare לויתן, fremstilt som Egypt som representerer kaoskreftene.

תהום som kaoskreftene er også problematisk på andre områder. Argumentet til Gunkel var blant annet at תהום og Tiamat var det samme ordet. Forskjellen på dem viser seg å være for stor. Tiamat er et egennavn som nesten aldri brukes om vann. תהום derimot er brukt flere ganger om vann. Mens både Tiamat og תהום er hun-kjønns ord, så har תהום en han-kjønns endelse. Det er likevel sannsynlig at både Tiamat og תהום har samme semittiske rot, nemlig tamtu "sjø, hav". Men bare fordi de har samme semittiske rot så betyr det ikke at de er samme ord.¹²⁸

Det er også studier som viser at תהום blir brukt i ulike grammatiske forbindelser.¹²⁹ At det er skifte i grammatikken for תהום gjør det vanskelig å knytte det til et navn. Vi kan derfor komme til konklusjonen at תהום slik det er brukt i 2 Mos 15,5 ikke er et symbol på kaoskreftene.

¹²⁵ Batto, 1992, s 112

¹²⁶ Gunkel, 1997, s 129

¹²⁷ Day, 1985, s 7

¹²⁸ Westermann, 1984, s 105.

¹²⁹ Wakeman, 1973, s 87

Må vi gi slipp på den guddommelige kampen mellom det gode og det onde, bare fordi תהוֹם ikke er tilknyttet kaoskreftene? Nei, slik Salme 74 fremstiller det, så er fienden guddommelig. Leviatan er fremdeles knyttet opp mot Baal-religionenes mytiske og guddommelige kamp. Men det kan hjelpe oss å se på hvem fienden i exodus-motivet er, nemlig Egypt, og hvorfor de er en trussel.

6.6.1 Hvorfor var Egypt en stor fiende for Juda?

Kongene i Egypt ble sett på som gudesønner. Denne tradisjonen startet under det femte dynastiet. Man begynte å se på kongen som sønn av solguden. En tidligere tradisjon om at kongen var inkarnasjonen av Horus fulgte også med. Dermed står kongen som både en gud men også sønn av en gud.¹³⁰ Disse tradisjonene bygger på to sykluser. Den første er Horus-Seth konflikten. Denne kampen er mellom kaos og orden, og om hvem av dem skal regjere. Den andre syklusen er Osiris død. Når syklusene Horus-Seth konflikten og Osiris død blir blandet, blir det utviklet til en kamp om hevn. Horus må hevne sin fars død, og vinne tilbake sine rettigheter. Kongen trer inn i rollen som Horus og utfører en begravelserite for sin far Osiris.¹³¹ Kongen blir utpekt av Re¹³², for å delta i syklusen og etablere orden. Kongen som er Re sin sønn, er også han som skal utføre Re sin skaperrolle på jorden. Dette gjør at Egypt står i en særegen posisjon, det er en forlengelse av Re sin skapelse.¹³³

Under Ramesses den andre hadde tre guder gjort seg gjeldene nasjonalt og universalt. Amon, Re og Ptah. Innskriftet "Decree or Blessing of Ptha upon Ramses II and III" beskriver Ramesses 2 som barnet av Ptah. At hele hans kropp kommer fra gudene. Ramesses 2 blir opphøyet og gitt en spesiell plass foran gudene.¹³⁴ Den egyptiske kongen blir her omtalt som "guds sønn". Vi ser noen likheter med kongesalmene og JHWH som kaller kongen sin sønn.¹³⁵ Men i motsetning til skapelsen av den egyptiske kongen, så finner vi spor av adopsjon av den israelittiske kongen. 2 Sam 7 sier at JHWH velger David som sin konge.¹³⁶

6.6.2 Elohim den misunnelige

Faraos står som motstykke til JHWH. JHWH som beskriver seg selv som en nidkjær og misunnelig gud, vil bare at folket skal tilbe ham. Faren for å tilbe andre guder blir uttrykt som høyst reell, de andre gudene er JHWHs motstandere.

¹³⁰ Betz, 2008, s 368,

¹³¹ Jones, 2005, s 2720

¹³² Re er solguden og skaper

¹³³ Betz, 2008, s 367

¹³⁴ Kitchen, 1993, s 102

¹³⁵ Sal 8; 18; 72; 132

¹³⁶ Granerød, 2010, s 335

Det er først i 2 Mos 20,5 at uttrykket אַנִּקְיָהוּ blir brukt om JHWH. אַנִּקְיָהוּ er bare brukt om JHWH som et adjektiv. אַנִּקְיָהוּ uttrykker misunnelse, og gjerne av den nidkjære varianten. JHWH gjør krav på å være Judas eneste gud. I 2 Mos 20,5 så blir det klart: "Du skal ikke tilbe dem og ikke la deg lokke til å dyrke dem! For jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud som straffer barn i tredje og fjerde ledd for fedrenes synd når de hater meg ..." Denne formen for gudetilbedelse er ikke nødvendigvis monoteistisk. Den avviser ikke at andre guder eksisterer. Derimot peker Elohim's nidkjærhet på monolatri, at en gud gjør krav på tilbedelsen alene. Derfor er eksistensen av andre guder en reel trussel. Gudene kan nemlig påvirke Israel til å tilbe andre guder hvis de viser seg å være større enn JHWH. Derfor blir også denne overvinnelsen over Egypt og farao viktig.

I Sal 74 inntar Leviatan den rollen farao har i 2 Mos 14-15, det guddommelige og det jordiske er her tilstede i en og samme person. Farao blir både undertrykkeren til israelittene og den guddommelige motstanderen til Elohim. Egypt og sjømonstre Rahab blir koblet sammen i Jes 30,7: "Egypt er forgjengelig, hjelpen forgjeves. Derfor kaller jeg landet «Rahab brakt til ro»." Som vi har sett ovenfor i **6.6 Leviatan** så er Leviatan og Rahab betegnelsen på samme drage. Altså så er ikke drage-betegnelsen på Egypt en ukjent metafor, Sal 74 bruker תנין "drage" om Egypt. I Esek 29,3 så ber JHWH Esekiel om å profetere over Egypt: "Så sier Herren Gud: Se, jeg kommer over deg, farao, konge i Egypt, store uhyre som ligger rolig i elvene,". Det har blitt klart at Egypt og farao er fienden her, på tross av at de ikke nevnt. I Sal 74 så er det slik at fiendebilde lever videre. I Sal 74,18-23 er den nåværende fienden nesten overnaturlig.¹³⁷ Fienden til salmisten i eksil-perioden er Babylonerne. Fiendebilde er altså ikke statisk, det er kontekstuel. Det overføres på den nye fienden til Juda.

6.7 Pakten

Pakten som blir nevnt i Sal 74,20, er sannsynligvis Sinai pakten mellom Elohim og Moses. En pakt er hvor to parter inngår en kontrakt.¹³⁸ Kontrakten innebærer en ny og dypere relasjon,¹³⁹ men det som skjer på Sinai er ikke en ny pakt. Det etableres ikke et nytt forhold mellom JHWH og Israel. Hele tiden har Israel blitt identifisert som JHWHs folk. Denne pakten som blir gjort på Sinai

¹³⁷ Eksempler på at fienden fremstår som nesten overnaturlig finner vi i Sal 74,18-23 sin språkbruk. Sal 74,19 omtaler fienden som et vilt dyr. I Sal 74,23 er det bruset av fienden som stiger opp uopphørlig. Det er også en slags parallell mellom fienden som Elohim har slått og fienden som truer nå. Når salmisten henter frem minnet fra exodus-motivet så er det fordi fienden som var skremmende og stor da, er noe lik fienden som truer Juda nå. Det er ikke bare Juda som er truet, også Elohim er truet. Sal 74,22 ber Elohim forsvare seg mot fienden, og fiendens anklage. Det ser ut som Salmisten har laget en parallell mellom anklagen og angrepet fra fienden som truer nå og fienden som truet i exodus-motivet i vers 12-17. Siden Salmisten henter opp minnet av hvordan Elohim har handlet før, så ønsker Salmisten at Elohim skal gjøre det igjen. Salmisten skaper da en parallell mellom det som har hendt og det som hender. Dermed får også fiende-bilde denne parallellen.

¹³⁸ De to partene som inngikk kontrakten var nødvendigvis ikke i en lik maktposisjon. Forholdet mellom dem kunne være asymmetriske.

¹³⁹ Hamilton, 2011, s 301

er en del av pakten som allerede eksisterer. Pakten som blir gjort på Sinai fjellet går altså under pakten med Abraham.¹⁴⁰ Pakten på Sinai fjellet viderefører pakten med Abraham. Pakten er ikke betinget på Israels trofasthet. Trofasthet er allerede tilstede i pakten med Abraham. Det å adlyde JHWH er mer enn å følge lovene, det går utover lovene. Fordi lovene er ikke en fastsatt kjerne, kan de bli forandret. Det handler om hva JHWH sier, trofastheten handler om å tro på hva JHWH sier til Israel.¹⁴¹ Siden selve pakten ikke er betinget, så er det et løfte som står til evig tid. Betingelsen som blir tatt med i pakten handler om man får ta del i oppfyllelsen av pakten eller ikke.¹⁴²

6.7.1 Løfte i pakten

Når Sal 74,20 ber Elohim se til pakten så kan dette være flere ting. Spesielt i konteksten av eksilet så er pakten noe som vil redde dem fra fullstendig utslettelse. Det er løfte om Elohims handling på vegne av folket. I 2 Mos 19,5 ser vi et slikt løfte, Moses har akkurat gått opp på fjellet, og JHWH ber ham videreformidle en beskjed til folket. Ordet som JHWH bruker om Juda er סגלה "dyrebar skatt", og blir brukt om Judas betydning for JHWH.¹⁴³ Dette ordet peker på Israels eksklusive forhold til JHWH. Det samme gjør נחלה i Sal 74,2. נחלה "eiendom, arvelodd" og peker på Elohims eiendommelige forhold til Juda.¹⁴⁴ Denne unike posisjonen som blir gitt til Juda, tilsier at Elohim holder Juda høyere opp enn de andre folkeslagene. Juda skal være "fremfor alle andre folk".¹⁴⁵ Denne eksklusiviteten inneholder også en tanke om opprettholdelse som også er i sammenhengen med den pakt Abraham fikk. I 1 Mos 17 blir Abraham lovet å bli far til mange folkeslag. JHWH lover også å være gud for dem i evig tid. I 1 Mos 17 er lovnadene det som tilsier at JHWH vil opprettholde Juda og ha en relasjon med dem. Dette blir også vist i de 10 bud i 2 Mos 20,6. JHWH lover her kjærlighet til sitt folk i tusen slektsledd. Det Sal 74 uttrykker er en frykt for opprettholdelsen, samtidig som alt ser mørkt ut så er Elohim stille. Stillheten og mørke skaper usikkerhet som salmisten uttrykker i Sal 74,20. Pakten referer altså her til Elohims lovnad om kjærlighet, opprettholdelse og relasjon. Ved å se Sal 74,20 i lys av pakten som ble gitt i 1 Mos 17 og videreført i 2 Mos 19-20, så ser vi hva salmisten faktisk ber Elohim gjøre. Det er Elohims løfte om kjærlighet, opprettholdelse og relasjon som salmisten ber Elohim vedlikeholde. Satt i situasjonen i et eksil, så ser hele verden mørk ut i salmistens øyne, og pakten tilsier at Juda skal bestå. På grunn av Elohims løfte i pakten om Judas unike relasjon så ber salmisten i Sal 74,22 "Reis deg, Elohim, og forsvar din sak!". Elohims sak er Juda, og pakten er løftet om denne relasjonen.

¹⁴⁰ 1 Mos 17,7

¹⁴¹ Birch et al., 2005, s 147-148

¹⁴² Birch et al., 2005, s 149

¹⁴³ 5 Mos 7,6; 14,2;26,18; Sal 135,4

¹⁴⁴ Hamilton, 2011, s 302-303

¹⁴⁵ 2 Mos 19,5

Det ikke nødvendigvis at pakten i Sal 74,20 bare referer til Sinai pakten med Moses. Selv om konteksten fører oss dit. Det kan referer til pakten som en større helhet, fra 1 Mos og Abraham av.

7 Avslutning

I denne oppgaven har jeg oversatt og tolket Sal 74, samt analysert og sammenlignet Salmen med exodus-motivet. Dette her jeg gjort for å svare på spørsmålet mitt som er "Hvordan utfolder exodus-motivet seg i Sal 74?". Spørsmålet har ikke vært lett å svare på fordi Salme 74 bygger på mange motiver. Dette konkluderende kapittelet vil prøve å gi en oppsummering som gjør det klart at og hvordan exodus-motivet er sentralt i Salme 74.

Sal 74 er en kollektiv klagesalme, noe jeg kom frem til i **3.2 Sjanger**. Dermed er det klagen og spørsmålene som definerer salmen. Det som blir klaget over i salmen er tempelets fall og Elohim's fravær. Tempelet var en grunnstruktur i verden for Juda. Men på tross av denne fortvilelsen, så blir ikke Elohim avvist av folket. Elohim virker fraværende, derfor er oppfordringen i vers 12-17 der til å overtale ham om å handle. Det blir ikke gitt noe svar på Elohim oppfordringen til å handle i salmen, men i Jes 51,16 svarer JHWH at han var der hele tiden. Tempelets fall i 587 f.kr. var et stort nederlag for Juda. Det var Babylonia under Nebukadneser som invaderte Juda på grunn av deres usikre holdning til Babylonia. I Jer 7,8-15 ser vi hvorfor Elohim velger å ødelegge tempelet. Dermed argumenterer Jeremia for at Jerusalem og tempelet fortjente å bli ødelagt. Jeremia går så langt som å kalle Nebukadneser for JHWHs tjener. I eksilet etter tempelets fall beskylder Juda JHWH for det som har skjedd, og forventer at JHWH skal handle på deres vegne.

Sal 74 gjør det klart at det er fienden som har ødelagt tempelet. Men grunnen til at de fikk det til er mangel på Elohim's beskyttelse. Det er Elohim's vrede som gjør at folket ikke får den beskyttelsen de trenger. I Sal 80,13 ser vi hvordan denne beskyttelsen blir forstått. JHWH er som et gjerde rundt et vintre, hvis ikke gjerde er der så kan andre komme inn til vintreet. I Sal 74 så er det Elohim som en hyrde som uttrykker denne beskyttelsen. Sammen med hyrde-motivet så henger også konge-motivet. Juda blir forstått som en hjelpeløs flokk som trenger Elohim's beskyttelse. En flokk som Elohim i sitt vrede har nå forlatt.

Blant temaene som blir tatt opp er kongeideologi. Judas kongeideologi kommer sannsynligvis fra Baal-religionene. Baal-religionene sine guder El og Baal var begge omtalt som konger. El var konge ut fra sin posisjon, mens Baal vant tittelen igjennom kamp. Elohim går også i kamp for Juda, men det gjør han ut fra at han er konge. Han bruker sin makt fordi han er konge, ikke fordi han vil bli konge. Dermed er han som Baal og El men skiller seg samtidig ut. Denne kongemakten blir omtalt som Elohim's høyre hånd. Det er Elohim's høyre hånd som frelser og

kjemper, både på jorden og i det kosmiske. Samtidig gir Elohim også denne makten videre til David. Konge-tittelen er også knyttet opp mot skapelse. At konge-motivet og skapelsesmotivet er nært knyttet sammen ser vi også i andre salmer.¹⁴⁶

Men referer Sal 74,13-17 til 1 Mosebok eller til exodus-motivet?

Dennis Sylva mener at vi i Sal 74,13-15 ser "precreation"¹⁴⁷, altså noe som skjer før skapelsen, og bygger opp til det, mens John Day avviser exodus-motivet fra salmen. Day mener at hvis exodus-motivet er der, så drukner det i genesis-motivet.

Jeg viser tre tolkningsnøkler i Sal 74 som er ment for å åpne opp teksten.

Den første er verbet נָחַל som betyr å kjøpe eller arve. Dette ordet blir brukt om Juda, at de er Elohims arvelodd.

Den andre tolkningsnøkkelen er hvordan Sal 78,13-15 speiler Sal 74,13-15. Det er veldig klart at Sal 78 snakker om exodus-motivet. Dermed kan vi også tolke Sal 74 i lys av innholdet i Sal 78.

Den tredje tolkningsnøkkelen finner vi i Sal 74,21. Salmisten ber om at de fattige og trengende skal få lovprise igjen. Denne mangelen på en plass å lovprise ligner på situasjonen man finner i exodus. I exodus er målet å bli ført ut i ørkenen for å tjene JHWH.

Vi finner skapelses-motivet og frelses-motivet sammenblandet i Jes 43,1. Samt i 2 Mos 2,7 så finner vi at JHWH יָצַר "former" Juda som nasjon. Den samme tanken om at Elohim former sin nasjon finner vi i Sal 74,17. Exodus-motivet handler om JHWHs skapervilje. Denne skapelsen fortsetter ved at JHWH inngår pakt med Moses. JHWH skaper her en struktur for samfunnet og er ment som det beste for folket. Denne skapertanken er blitt med i Sal 74,16-17. Når vi ser JHWHs skapertanke i exodus så er denne overgangen fra Sal 74,12-15 til Sal 74,16-17 helt naturlig. Et annet eksempel på skapertanken og exodus ser vi i Jes 43,18.

Sal 74,2 sier " fjellet Sion som du dvelte ved", Elohim bor eller dveler på Sion. Hvordan er dette relevant for exodus? 2 Mos 15,17 nevner JHWHs fjell, og John Durham mener at det her referer til Sion. Fjellet som JHWH hviler på er viktig fordi det forteller om hans immanens. Det er JHWHs bolig blant mennesker.

Både i 2 Mos og Sal 74 så kjemper JHWH. JHWH blir omtalt som en kriger i 2 Mos 15,3 og senere som en konge i 2 Mos 15,18. Sal 74,12 omtaler JHWH som konge. Konge-tittelen er nært knyttet opp mot en bolig, slik er det blant annet i Baal-myten. Det er noen likheter mellom Baal-myten og JHWH. Dette går blant annet på at gudens bolig spiller stor rolle inn i forståelse av det å være konge. Samt at begge må kjempe seg til å få en bolig.

¹⁴⁶ Sal 95,3;5; 96,5;10; 100,3

¹⁴⁷ Før-skapelse

Kaoskreftene som JHWH kjemper mot er ikke ur-vannet som John Day og Hermann Gunkel argumenterer for. I Sal 74 og 2 Mos er det farao, Egypt, og de egyptiske gudene som er kaoskreftene. Dette ser vi i lignende tekster som i Jes 51,9-10. Selv om Leviatan i Sal 74,14 har samme rolle som Egypt i 2 Mos så er det en kosmologisk kamp mellom det gode og onde i Sal 74. Farao er i egyptisk kongeideologi en gudesønn. Han har en spesiell plass blant gudene.

Elohim som er en nidkjær og misunnelig gud, ser på farao som en trussel. Sal 74 er ikke alene om å omtale farao som et monster, Esek 29,3 omtaler farao som Rahab. Men fiende bilde som blir brukt er ikke statisk. I Sal 74 ser vi at fienden som ødelegger tempelet og spotter har overnaturlige trekk. Fiendebilde er altså kontekstuel.

Pakten som blir nevnt i Sal 74,20 er sannsynligvis en referanse til pakten mellom JHWH og Moses på Sinai. Men denne pakten står ikke alene, men er en videreføring av pakten mellom JHWH og Abraham. Frykten i Sal 74 er at Elohim ikke skal opprettholde løftene i pakten.

Jeg konkluderer med at exodus-motivet er veldig sentralt i Sal 74. Alle de tre delene som jeg argumenterte for i **3 Struktur, sjanger, virkemidler**, er preget av exodus-motivet. Inntrykket som blir gitt er at salmisten av Sal 74 har utelukkende hatt exodus-motivet i tankene når han har referert tilbake til Elohims frelseshandlinger i Sal 74,12. Det virker veldig sannsynlig at også Sal 74,16-17 ikke referer tilbake til genesis-motivet men exodus-motivet.

7.1 Et utblikk

I denne oppgaven har jeg vist at Salme 74 inneholder en rekke henvisninger til exodus-motivet og ørkenvandring-motivet. Sal 74 har også flere likheter med tekster som spiller på exodus-motivet, slik som Sal 78, Jes 51, 2 Mos 14-15. Likhetene mellom disse bibeltekstene og Sal 74 kan forutsette at salmisten hadde en viss form for kjennskap til disse tekstene. Det er mulig at salmisten bak Sal 74 kjente til en protoversjon av Pentateuken. Det som er usikkert er om salmisten hadde skriftene foran seg, eller om det var en muntlig overbringelse av tradisjonen. Det er også mulig at salmisten bak Sal 74 kjente til Baal-religionenes tekster eller i det minste forestillinger. Dessuten kjente salmisten trolig til tradisjonen som JHWH-tilbederne hadde for å videreformidle og omtolke Baal-religionenes tradisjoner. Det fremstår gjennom arbeidet med Sal 74 at salmisten hadde god kunnskap om ulike tekster, og bruker dem aktivt for å formidle budskapet han ønsket å få frem. På bakgrunn av det jeg antar er salmistens kjennskap og bruk av de ulike tekstene og tradisjonene så velger jeg å forstå Sal 74 som en "skriftlærd salme". Med "skriftlærd salme" så mener jeg at salmisten sannsynligvis var en skriftlærd. Den skriftlærde ville sannsynligvis hatt god kunnskap om de ulike muntlige tradisjonene og muligens tekstene som var tilgjengelig på den tiden. Denne gode kunnskapen som jeg mener at salmisten hadde, mener jeg blir reflektert i Sal 74 sitt innhold.

8 Litteraturliste

Tate, W., Randolph (2008). *Biblical Interpretation: An Integrated Approach*. Hendrickson Publishers, Inc.

Freedman, William. (1971). The Literary Motif: A Definition and Evaluation. *NOVEL: A Forum on Fiction*, 4(2), 123-131.

Tate, Marvin E. (1990). *Psalms 51–100*. Nashville: Thomas Nelson.

F. Brown, S. R. Driver, and C. A. Briggs. (1907) *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. Oxford: Clarendon Press.

Hossfeld, Frank-Lothar og Erich Zenger (2005). *Psalms 2: A commentary on Psalms 51-100*. Minneapolis: Fortress Press.

Terrien, Samuel (2003). *The Psalms: strophic structure and theological commentary*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

Declaissè-Walford, Nancy, Rolf A. Jacobsen, Beth Laneel Tanner (2014). *The Book of Psalms*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

Mays, James Luther (1994). *Psalms*. Louisville: John Knox Press.

Watson, Wilfred G.E. (1986). *Classical Hebrew Poetry: A Guide to its techniques*. Sheffield: Sheffield Academic Press.

Mettinger, Trygve N.D (1988). *In search of God: The meaning and Message of the Everlasting Names*. Philadelphia: Fortress Press

Mettinger, Trygve N.D. (1987). *Namnet och närvaron: Gudsnamn och Gudsbild i böckernas Bok*. Örebro: Libris

Roberts, J.J.M. (1977). Of signs, Prophets, and time limits: A note on Psalm 74,9. *The Catholic Biblical Quarterly*, 39(4), 474–481.

Oswalt, John N. (1998). *The Book of Isaiah: Chapters 40–66*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

Batto, Bernard F. (1992). *Mythmaking in the Biblical Tradition: Slaying the Dragon*. Louisville: John Knox Press.

Birch, Bruce C., Walter Brueggemann, Terence E. Fretheim og David L. Petersen (2005). *A Theological Introduction to The Old Testament*. Nashville: Abingdon Press.

Sylva, Dennis. (2011). Precreation Discourse in Psalms 74 and 77: Struggling with Chaoskämpfe. *Religion & Theology*. (2011), 18(3-4), 244-267

Krusche, Marcel (2017). *The Correspondence between Divine and Human Kingship: Some Vestiges in the Psalms*. Helsinki: Ikke publisert enda.

Day, John (1985). *God's conflict with the dragon and the sea: Echoes of a Canaanite myth in the Old Testament*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pritchard, James B., red (1958). *The Ancient Near East: An Anthology of Texts and Pictures*. London: Princeton University Press.

Wakeman, Mary K. (1973). *God's battle with the monster: A study in Biblical imagery*. E. J. Brill.

Richter, Sandra L. (2002) *The deuteronomistic history and the name theology: lešakken šemô šam in the Bible and the ancient Near East*. Berlin: Walter de Gruyter.

Von Rad, Gerhard (1975). *Old Testament Theology: Volum 1: The Theology of Israel's Historical Traditions*. London: SCM Press.

Westermann, Claus (1969). *Isaiah 40-66*. London: SCM Press.

Meyers, Carol L. (2005). *Exodus*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bright, John (1960). *A history of Israel*. London: SCM Press.

Durham, John I. (1987). *Exodus*. Nashville: Thomas Nelson

Lind, Millard C. (1980). *Yahweh Is a Warrior: Theology of Warfare in Ancient Israel*. Pennsylvania: Herald Press.

Coogan, Michael D., Mark S. Smith (2012). *Stories from Ancient Canaan*. Louisville: Westminster John Knox Press.

Gunkel, Hermann (1997). *Genesis*. Georgia: Mercer University Press

Betz, Hans Dieter. (2008). Egypt. *Religion, Past & Present. Encyclopedia of Theology and Religion*. Boston: Leiden

Jones, Lindsey (2005) Egypt. *Encyclopedia of Religion*. Detroit: Thomas Gale.

Granerød, Gard. (2010): "A Forgotten Reference to Divine Procreation? Psalm 2:6 in Light of Egyptian Royal Ideology." *Vetus Testamentum*. 60(3). 323-336

Granerød, Gard. (2015). "Siste skrik fra elvene i Babel: Nye kilder til det judeiske eksilet i Babylon." *Teologisk Tidsskrift*, nr. 4(4). 357-372

Kitchen, Kenneth A. (1993). *Ramesside Inscriptions Translated and Annotated II*. Oxford: Blackwell

Hamilton, Victor P. (2011). *Exodus: An Exegetical Commentary*. Michigan: Baker Academic

F. Brown, S. R. Driver, and C. A. Briggs. (1907) *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. Oxford: Clarendon Press.